

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ
НАУК

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ ІВАНА
ЗЯЗЮНА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами І-го круглого столу

(м. Харків, 31 травня 2024 року)

***«Правове забезпечення професійної адаптації та права на
підприємницьку діяльність ветеранів війни»***

Електронне наукове видання

Харків 2024

Рекомендовано до публікації

Вченою радою Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України (протокол № 6 від 24 липня 2024 р.)

Редакційна колегія:

С. В. Глібка – канд. юрид. наук, доцент, директор НДІ ПЗІР НАПрН України;

В. П. Кохан – канд. юрид. наук, старший дослідник, завідувач наукового відділу НДІ ПЗІР НАПрН України

Рецензенти:

Сімутіна Я.В. – докторка юридичних наук, професорка, провідна наукова співробітниця відділу проблем цивільного, трудового та підприємницького права, Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, запрошений професор Брістольського університету, Велика Британія;

Токарєва К.О. – кандидатка юридичних наук, доцентка, завідувачка кафедри права Закладу вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая».

П68 Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни: збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами I-го круглого столу (м. Харків, 31 травня 2024 року) / за ред. С.В. Глібка, В.П. Кохан. – Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. – 137с. – Електронне наукове видання. – https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/conf_31.05.2024.pdf

У збірнику наукових праць представлені доповіді, тези доповідей, наукові повідомлення науковців, аспірантів, викладачів, що взяли участь у I-му круглому столі «Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни». Організаторами круглого столу виступили Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля 31 травня 2024 року у м. Харкові з метою обміну практичними і теоретичними напрацюваннями й підготовки рекомендацій учасників у сфері правового забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни. Збірник наукових праць виданий в межах фундаментального наукового дослідження «Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни» РК УкрІНТЕІ № 0123U104874.

Друкується в авторській редакції

ЗМІСТ

Тези та доповіді за матеріалами I-го круглого столу «Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни»

Павлик Наталія Василівна

Психологічна реабілітація військовослужбовців6

Шаповалова Ольга Вікторівна

Контроль у забезпеченні зайнятості ветеранів війни13

Кохан Вероніка Павлівна

Шляхи професійної адаптації ветеранів війни 22

Селіванова Ірина Анатоліївна

Про державну ветеранську політику в Україні27

Мамаєв Ілля Олександрович

Огляд досвіду США щодо професійної адаптації ветеранів війни..... 36

Новіков Євген Андрійович

Аналіз поняття ветеран війни у сучасних умовах..... 45

Гурак Любов Василівна

Інтеграція ветеранів війни: роль правового регулювання у створенні сприятливих умов для професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність
..... 50

Шевердіна Вікторія Ігорівна

Державні гарантії для військовослужбовців у сфері соціального захисту..... 58

Загоруй Іван Семенович, Загоруй Людмила Миколаївна

Соціальна політика України щодо ветеранів війни: перспективи реінтеграції в цивільне життя 65

Петросян Крістіна Єрвандівна, Котова Любов Вячеславна

Військово-соціальна робота як вектор формування військово-соціальної політики держави 72

Мартінова Лілія Володимирівна, Мартінов Андрій Анатолійович

Правові гарантії забезпечення пільг в оподаткуванні ветеранів війни в Україні81

Гусаков Євген Ігорович

Право ветеранів війни на працю в розрізі досвіду Сполучених Штатів Америки 88

Глібко Сергій Васильович, Любчич Анна Миколаївна

Деякі питання державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової діяльності98

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна

Актуальні питання провадження інноваційної діяльності у воєнний і повоєнний періоди107

Розгон Ольга Володимирівна

Охорона прав інтелектуальної власності на науковий результат в наукових установах111

Лукань Марія Олександрівна

Правова науково-дослідницька інфраструктура: поняття та значення117

Внукова Наталія Миколаївна

Економіко-правове забезпечення розвитку інноваційного процесу в умовах викликів воєнного стану 123

Давидюк Олександр Миколайович

Напрямки вдосконалення правового регулювання договірних форм трансферу технологій на прикладі права ЄС 131

Павлик Наталія Василівна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник відділу психології праці

Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих

імені Івана Зязюна НАПН України

ORCID 0000-0002-5828-606X

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У науковій праці представлено теоретичний аналіз проблеми психологічної реабілітації військовослужбовців, які повертаються з війни до мирного життя. Автор описує психологічні прояви постстресового психічного розладу, особливості реадаптації військовослужбовців до мирних умов й робить висновок, що перебування в умовах війни сприяє формуванню специфічних психологічних ознак, які характеризують певний тип «екстремальної» особистості й ускладнюють процес подальшої реадаптації людини до звичайного життя. Також в тезах представлено структуру та особливості системи психологічної реабілітації військовослужбовців, які повертаються з війни.

Ключові слова: екстремальні умови війни, постстресовий психічний розлад, реадаптація військовослужбовців, психологічна реабілітація.

Pavlyk Nataliya

2nd PhD in Psychology, Senior researcher,

Leading researcher of department of work psychology Institute of Pedagogical Education and Adult Education named Ivan Zyazyun of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID 0000-0002-5828-606X

PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF MILITARY SERVICEMEN

The scientific work presents a theoretical analysis of the problem of psychological rehabilitation of servicemen returning from war to peaceful life. The author describes the psychological manifestations of post-stress mental disorder, the peculiarities of readaptation of

military personnel to peaceful conditions. The author concludes that staying in war conditions contributes to the formation of specific psychological features, that characterize a certain type of “extreme” personality and complicate the process of readaptation of a personality to ordinary life.

The theses also present the structure and features of system of psychological rehabilitation of military servicemen, who are returning from war.

Key words: extreme mental wars, post-stress mental disorder, readaptation of military servicemen, psychological rehabilitation.

Умови війни спричиняють сильний психотравмуючий вплив на психіку людини. Результатом перебування військовослужбовців в умовах бойових дій є постстресовий психічний розлад, до *симптомів* якого належать:

- порушення сну; нав’язливі спогади; нездатність згадувати деякі події (амнезія);
- надчутливість (підвищена тривожність, раптові вибухи тривоги, страху);
- флешбек-ефекти – відчуття, що начебто психотравмуюча подія повторюється знову;
- почуття втоми, ослаблення пам’яті, самоконтролю, дратівливість, депресія, головні болі, зниження інтересу до життя.

Тривала загроза смерті якісно змінює ментальність людей, відношення до самого себе і своїх близьких й формує специфічне світосприйняття. У людей, що побували на фронті або в плену, можуть формуватися дезадаптивні способи поведінки, страх, розгубленість, асоціальні вчинки, звуження кола контактів, замкненість, відчуженість суїцидальні о спроби [1].

Існує *три рівні* соціально-психологічної дезадаптації.

Перший рівень – ситуативна дезадаптація.

Другий рівень – стійка дезадаптація, яка змушує людину уникати певних ситуацій.

Третій рівень – загальна психологічна дезадаптація. Це вже хвороба з синдромами неврозів і психозів, що викликають деструктивну зміну особистості.

Тож, під дією війни у наслідок порушення процесів сприйняття світу у певної частини військових дисгармонійно трансформується особистість.

В результаті впливу екстремальних умов формується певний тип «*екстремальної особистості*», ознакою якої, є «сидром пошуку гострих відчуттів», прагнення до ризику, активної діяльності, що нагадує гру зі смертю, й впливає на порушення соціальних взаємин [2].

Важливе значення для людини в умовах війни має *особистісний сенс* – значимість певних явищ. Зіштовхуючись віч-на-віч зі смертю, людина відповідає собі на запитання: «Чи правильно я жив? Чи усе я встиг зробити у своєму житті?». Нерідко люди переосмислюють своє життя: виділяють нові цінності, знаходять сили змінити себе. Однак, якщо людина не здатна адекватно синтезувати свій життєвий досвід, це призводить до втрати особистісного сенсу й сприяє загостренню постстресових розладів.

При поверненні з війни до мирного життя у військових виникає багато психологічних проблем: характер змінюється, формуються вольові риси (сміливість, рішучість, мужність). Але нажаль, екстремальний досвід у звичайному житті може бути незатребуваним. Частіше екстремальність перешкоджає реалізації здібностей, котрі не мають до неї прямого відношення.

Перебування в бойових умовах змінює самоствавлення на «Я – герой», «Я завжди прав», і людина підсвідомо чекає заслуженого визнання з боку оточуючих. Якщо визнання суспільством не відбувається, то виникає психічна напруга, яка виявляється у вигляді завищених амбіцій. ЗМІ також нерідко знецінюють життя людей, що перебували на війні: нещодавно вони піддавали своє життя небезпеці, а тепер чують про те, що це було даремно.

У людей, що повернулися з війни, з'являються як позитивні, так й негативні психічні новоутворення. З одного боку, загострюються відчуття фальші, нещирості стосунків, несправедливості, почуття провини або сорому. А з іншого боку – виникає ворожість, підозрілість, прагнення до пошуку винних [3].

Однією з деструктивних реакцій є агресія, яка виявляється в таких формах:

1. Тенденція завжди звинувачувати інших, а не себе.
2. «Пошук мішені» – прагнення зігнати агресію на безвинному суб'єкті.
3. «Проекція негативних якостей» – приписування своїх недоліків іншим.
4. «Виправдання через напад» – замість себе агресор підставляє іншу людину.
5. «Праведний гнів» – виправдання власної агресії високим мотивом.
6. Самоствердження шляхом приниження інших.
7. Делікатне хамство – витончена образа людської гідності.

Напрямами зниження агресивності військовослужбовців є наступні:

- учити військовослужбовців і їх найближче оточення навичкам подолання агресивної реакції;
- тренувати військових перекладати свою агресію на соціально значимі цілі (будівництво, сільськогосподарські роботи);
- пом'якшувати агресії за допомогою спорту або сценічного мистецтва.

Існує так звана «комбатантна акцентуація», для якої характерно загострене почуття справедливості, підвищена тривожність, складність у спілкуванні. Таким чином, в екстремальних умовах особистість розвивається дисгармонійно. Але цей факт найчастіше не усвідомлюється нею.

Важливим фактором, що ускладнює реадaptaцію до мирних умов, є проблема працевлаштування військових (адже унаслідок їх дезадаптивної поведінки, роботодавець часто відмовляє в прийомі на роботу).

Необхідність подолання труднощів реадaptaції військовослужбовців до умов мирного життя вимагає створення системи соціально-психологічної *реабілітації* – комплексу заходів, націлених на відновлення фізичного, психологічного здоров'я і соціального статусу військовослужбовця.

Завданнями психологічної реабілітації є:

1. Усунення відчуття потенційної небезпеки.
2. Створення умов для очищення психіки від слідів війни.

3. Відновлення психологічного і соціального статусу людини.
4. Реінтеграція особистості від аномальної ситуації до нормальних умов мирного життя.
5. Створення умов для саморозкриття життєвих перспектив особистості.

Система реабілітації містить:

- **соціальну** реабілітацію (заходи організаційної підтримки воїнів, їхнього соціального захисту та професійної самореалізації; а також заходи для створення позитивного морального клімату в суспільстві);
- **юридичну** реабілітацію (система законодавчих заходів для регуляції післявоєнного періоду, пов'язаного як з фізичною, так і соціально-психологічною реабілітацією);
- **медичну** реабілітацію (комплекс лікарської фізіотерапії);
- **психологічну** реабілітацію (система психотерапевтичних заходів, спрямованих на гармонізацію особистості військовослужбовців).

Психологічна реабілітація підрозділяється на індивідуальну, групову і сімейну й має на меті:

- зняття емоційної напруги, негативних емоційних переживань;
- усвідомлення військовим внутрішньоособистісних конфліктів;
- мобілізація психологічних ресурсів військовослужбовця;
- формування нових ціннісних стимулів, пробудження «бажання жити»;
- реконструкція внутрішнього світу, корекція неадаптивної поведінки;
- реконструкція зв'язків із соціальним оточенням.

В динаміці психологічної реабілітації існує кілька фаз.

1. Перша фаза – «медовий місяць» – ейфоричний стан від того, що людина залишилася в живих. Солдати й офіцери не помічають життєвих проблем. У соціальному відношенні мають внутрішню настанову на активну позицію в житті. Вони надзвичайно самовпевнені, проте власний образ «Я – героя» не

завжди відповідає оцінці оточуючих. Зазвичай неадекватна поведінка військового сприймається як така, що відхиляється від норми.

При цьому сам військовий не сприймає негативну оцінку оточуючих. Тому виникає «бар'єр непорозуміння». Завданням реадптації на цій фазі є відновлення реального образу світу військовослужбовця.

2. Друга фаза – період «розчарування» триває від 8 до 10 місяців після повернення з фронту і характеризується переосмисленням усього що відбулося. У цій фазі відбувається зіткнення з великою кількістю побутових, службових, моральних проблем. Образ «Я – герой» зникає і йому на зміну приходить внутрішньо особистісний розлад. Для II фази головне значення мають внутрішньо особистісні психофізіологічні фактори. Центральним завданням реабілітації є відновлення в «ціні» моральних норм.

3. Третя фаза – «відновлення». У цей період у багатьох військовослужбовців відбувається повернення до професійної діяльності. Оскільки ще мають місце незадовільний стан здоров'я, психологічні відхилення, цей період розтягується в багатьох на роки, а іноді і на все життя.

Завданням третьої фази психологічної реабілітації є формування адекватного сприйняття і реагування людини.

Позитивними соціальними факторами, успішності реабілітації є: відсутність інвалідності, стійке фінансове положення, розуміння й підтримка близьких людей (родичів, друзів, колег).

Висновки:

1. Перебування в умовах війни сприяє формуванню специфічних психологічних ознак, які характеризують певний тип «екстремальної» особистості й ускладнюють процес подальшої реадптації людини до звичайного життя;

2. Психологічна реабілітація військових має носити комплексний характер й забезпечувати конструктивний розвиток особистості військовослужбовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Невмержицький В.М. Психологічні наслідки впливу бойових обставин та шляхи соціальнопсихологічної реабілітації військовослужбовців. *Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка Київ, 2004. Т. 4. Вип. 7. С. 222–227.
2. Павлик Н. В. Психологічний супровід військовослужбовців, спрямований на психологічну реабілітацію постстресових психічних розладів : метод. посіб. Київ, 2020. 92 с. С. 90–92. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719941/>
3. Тімченко О.В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування: монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ. 2000. 268 с.

REFERENCES

1. Nevmerzhytskyi, V. M. (2004). Psychological consequences of the influence of combat circumstances and ways of social-psychological rehabilitation of servicemen. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy*, 222–227 [in Ukrainian].
2. Pavlyk, N. V. (2020). *Psychological support of military personnel aimed at psychological rehabilitation of post-stress mental disorders*. Kyiv, 90–92 [in Ukrainian].
3. Timchenko, O. B. (2000). *Posttraumatic stress disorder syndrome: conceptualization, diagnosis, correction and forecasting*. Kharkiv: Vyd-vo Un-tu vnutr. sprav [in Ukrainian].

Шаповалова Ольга Вікторівна

*доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку*

НАПрН України

ORCID 0000-0002-8813-3849

КОНТРОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАЙНЯТОСТІ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Стаття присвячена актуалізації формуванню нового типу контролю у забезпеченні зайнятості ветеранів війни задля мінімізації соціальних ризиків під час реалізації механізму їх адаптації до цивільного життя. Розвинуто науковий підхід щодо обґрунтування четвертого класифікаційного ряду адаптації ветеранів війни через зайнятість/самозайнятість, започаткованого вченою В.П.Кохан. Саме спираючись на усі чотири класифікаційні ряди адаптації й розглядалися можливості функціоналу контролю держави у забезпеченні зайнятості ветеранів війни у відповідних сферах.

Ключові слова: контроль, забезпечення зайнятості ветеранів війни, систематизація професійної адаптації ветеранів, класифікаційні ряди.

Shapovalova Olga

*2nd PhD in Law, Professor, Leading Resaercher of the Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of the NALS
of Ukraine*

ORCID 0000-0002-8813-3849

CONTROL IN ENSURING EMPLOYMENT FOR WAR VETERANS

This article is dedicated to the formation of a new type of control in ensuring the employment of war veterans to minimize social risks during the implementation of mechanisms for their adaptation to civilian life. The scientific approach to substantiating the fourth classification series of war veterans' adaptation through employment/self-employment, initiated by the scholar V.P. Kokhan, has been developed. It is based on all four classification series of adaptation that the possibilities of state control functions in ensuring the employment of war veterans in relevant sectors were considered.

Keywords: control, ensuring employment for war veterans, systematization of professional adaptation of veterans, classification series.

У вивченні проблем забезпечення зайнятості ветеранів війни науковці напрацьовують підходи до систематизації видів професійної адаптації ветеранів війни і послуг, запропонованих державою у цій сфері. Так, В.П. Кохан обґрунтувала наступні класифікаційні ряди адаптації: (1) традиційне працевлаштування у формі найманої праці згідно із Кодексом законів про працю України; (2) працевлаштування на умовах нестандартної зайнятості; (3) започаткування і розвиток ветеранського підприємництва [1, с.179-185]. Інші форми самозайнятості, а також освітні послуги, запропоновані державою задля підвищення шансів зайнятості зазначеної категорії могли б скласти ще один (четвертий) класифікаційний ряд адаптації через зайнятість. Саме спираючись на усі чотири класифікаційні ряди адаптації й доцільно розглянути можливості функціоналу контролю у забезпеченні зайнятості ветеранів війни у відповідних сферах.

Актуалізація цієї теми відбувається внаслідок того, що наша країна розпочала вдосконалювати наявну та створювати нову правову базу для забезпечення адаптації ветеранів війни до цивільного життя.

У зв'язку з цим слід звернути увагу на деякі акценти щодо прояву функцій контролю та самоконтролю підприємства при традиційному працевлаштуванні у формі найманої праці; працевлаштуванні на умовах нестандартної зайнятості; при започаткуванні ветеранського підприємництва; при інших формах самозайнятості, а також при наданні освітніх послуг, запропонованих державою та іншими суб'єктами задля підвищення шансів зайнятості ветеранів війни.

При традиційному працевлаштуванні у формі найманої праці функції контролю спрямовані на попередження порушень та проявів негідності приписам Кодексу законів про працю України, в який внесено низку відповідних змін [2]. Об'єктом уваги відповідних органів тут мають стати приписи про колективно-трудові відносини з проєкцією на наявність в колективі працівників

із статусом ветерана війни та можливі особливості індивідуально-трудоких відносин із ними, запропоновані трудовим колективом, а не лише законодавцем.

Також слід приділяти належну увагу нормам Закону «Про правовий режим воєнного стану» та спеціального Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», якими передбачено, що на період дії воєнного стану вводяться обмеження деяких конституційних прав і свобод людини і громадянина. Тут стає ціллю контролю засторога від волюнтаристських діянь. Дана засторога, поміж інших причин, обумовлена ще й відсутністю досвіду тлумачення вимог і обмежень, обумовлених військовою агресією та її наслідками, а також – практики охорони та збереження трудових прав за таких умов.

Інші права на працевлаштування, навпаки, з об'єктивних причин і стан їх реалізації погіршується. Наприклад, у зв'язку релокацією за кордони України та/або ліквідацією підприємства або бізнесу, зруйнування агресором інфраструктури та ін. Відомо, що відповідно до ст. 119 Кодексу законів про працю України за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення, зберігаються місце роботи, посада на підприємстві, в установі, організації, фермерському господарстві, сільськогосподарському виробничому кооперативі незалежно від підпорядкування та форми власності і у фізичних осіб-підприємців, у яких вони працювали на час призову [2, ст.119]. Але й тут потрібно контролювати та попереджати ще й волюнтаристські прояви діянь роботодавця та представників кадрових служб.

Зміст функції контролю при працевлаштуванні на умовах нестандартної зайнятості обумовлений декількома факторами. Фактор перший: необхідністю виокремлення нових форм організації праці (у порівнянні із зайнятістю

стандартною) за ознаками гнучкості, застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій, збільшення питомої ваги творчої, інтелектуальної праці тощо.

Саме за цими ознаками експерти об'єднали всі її прояви в єдиний термін «нестандартна зайнятість». У літературі вона також іменується нетиповою, нетрадиційною зайнятістю, або нетиповою трудовою діяльністю [3, с.132]. Фактор другий був спричинений підвищенням попиту на стандартну зайнятість спочатку внаслідок пандемії ковіду, а зараз – поверненням значної частини ветеранів війни з фронту з інвалідністю. Але при цьому оглядове досє щодо зайнятості ветеранів війни в Україні, що було підготовлено Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал, орієнтує державу та суспільство на поточні, в тому числі, правові проблеми забезпечення економічної активності ветеранів у процесі їх адаптації до цивільного життя. Також повернення економічної активності особам працездатного віку є запорукою задоволення потреб держави і бізнесу у трудових ресурсах. Тому тут виникає необхідність контролю за опануванням роботодавцями, підприємцями навичок створення гібридних робочих місць та організації праці в режимі нестандартної зайнятості.

Стриманість бізнесу щодо найму ветеранів з інвалідністю внаслідок війни в Україні обумовлена нерідко викривленими соціальними уявленнями та стереотипами серед роботодавців щодо найму таких осіб. Також стримує багатьох невідповідність умов їх інфраструктури та високі витрати на адаптацію робочих місць.

Дослідники ще вбачають стримуючим фактором економічні витрати (деякі підприємства можуть уникати найму осіб з інвалідністю через переконання у збільшенні їхніх витрат на оплату праці, медичне страхування та інші додаткові витрати); відсутність свідомості та підтримки (відсутність достатньої інформації про переваги найму людей з інвалідністю або про наявність програм, стимулів для найму). Зазначені факти підтверджуються соціологічним опитуванням, здійсненим у вересні – жовтні 2023 року серед

ветеранів. Так, понад 80 % респондентів передбачають ймовірність відсутності роботи, майже 90 % – відсутність інклюзивного простору й адаптованого робочого місця для осіб з інвалідністю [4]

Один з виходів вбачається у залученні державної соціальної підтримки щодо розвитку ветеранського підприємництва. Із 2022 року запроваджено програму «Робота на порталі Дія». Зазначена програма дає можливість отримати безповоротний грант від держави на започаткування або розвиток вже діючого бізнесу. Обов'язковою умовою отримання грантових коштів є створення нових робочих місць. За програмою «Власна справа» учасник, чий бізнес-проект отримав схвалення, може отримати від 50 до 250 тисяч гривень. У 2023 році програму розширено шляхом додавання трьох нових напрямів для ветеранів, членів їхніх родин, а також для осіб з інвалідністю внаслідок війни. Програма передбачає надання грантів на суми, які не можуть перевищувати 250 тисяч гривень, 500 тисяч гривень та 1 мільйон гривень: до 250 тисяч гривень – може отримати учасник бойових дій та / або особа з інвалідністю внаслідок війни на власний бізнес за умови створення щонайменше одного робочого місця; до 500 тисяч гривень – може отримати дружина або чоловік учасника бойових дій або особи з інвалідністю внаслідок війни за умови створення щонайменше двох робочих місць (70 % надає держава, 30 % – власні кошти отримувача); до 1 млн гривень – може отримати учасник бойових дій та / або особа з інвалідністю внаслідок війни, якщо така особа до цього вже не менш ніж три [5].

Функції зовнішнього контролю при започаткуванні і розвитку ветеранського підприємництва зведено не лише до контролю за здійсненням заходів підтримки ветеранського бізнесу. Виправдано підвищується значимість змішаного державного з недержавним контролем та самоконтролю. У березні 2024 року було надано висновок Комітету Верховної Ради про розгляд проекту Закону України від 13.11.2023 р., № 10258 «Про ветеранське підприємництво». Внаслідок його прийняття можна буде конкретизувати навантаження на функції контролю.

Частина перша статті 27 із змінами, внесеними в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» за № 2220-IX від 21.04.2022 передбачає, що для стимулювання самозайнятості населення, підприємницької ініціативи забезпечується надання безоплатних індивідуальних і групових консультацій з питань організації та провадження підприємницької діяльності, надається фінансова допомога для організації підприємницької діяльності та ін. [6, ст.27].

Щодо інших форм самозайнятості, а також освітніх послуг, запропонованих державою задля підвищення шансів зайнятості зазначеної категорії (четвертого класифікаційного ряду адаптації через зайнятість) слід розглядати, перш за все, гіг-контракти. Аналіз поточного стану правового забезпечення реалізації права на самозайнятості ветеранів в Україні на основі гіг-контрактів показав, що залишається малодослідженою проблема двоїстої юридичної природи цього договору, оскільки він містить в собі і трудові ознаки, і цивільно-правові. Звідси й підхід до функцій контролю є дещо ускладненим, що вимагає спеціального подальшого вивчення комбінованого інноваційного організаційного підходу до цієї форми зайнятості/самозайнятості.

Освітні послуги, запропоновані державою задля підвищення шансів зайнятості ветеранів війни, відрізняються багатоманітністю та готовністю надати інклюзивну освіту за потреби.

Із жовтня 2023 року ветерани та люди з інвалідністю внаслідок війни можуть безкоштовно пройти професійну підготовку, перепідготовку або підвищення кваліфікації в центрах профтехосвіти Державної служби зайнятості. Нині в структурі служби повноцінно діють вісім таких центрів (Дніпропетровський, Полтавський, Харківський, Одеський, Львівський, Рівненський, Сумський та ІваноФранківський). Для вибору представлено 95 професій і 365 освітніх програм.

У 2023 році внесені зміни до Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян на ринку праці. Відтак для ветеранів, які бажають пройти перепідготовку за робітничими професіями або здобути наступний освітній рівень, з'явилася можливість безоплатно отримати ваучер на навчання.

Завдяки ваучеру можливе навчання за 124 професіями та спеціальностями. Вартість ваучера встановлюється в межах вартості навчання й не може перевищувати десятикратний розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, визначеного законом на момент [7].

Висновки. Наукова спільнота розуміється не необхідності популяризації теми формування заходів ефективного контролю у забезпеченні зайнятості ветеранів війни. Проблема аналізу правового забезпечення зайнятості ветеранів війни сьогодні має суттєві об'єктивні фактори актуалізації. По-перше, з причин необхідності отримання повного уявлення про контроль при створенні та реалізації механізму адаптації ветеранів війни до цивільного життя. По-друге, в умовах подолання негативних демографічних наслідків військової агресії та відновлення економіки країни сфера зайнятості перетворюється у середовище трудових ресурсів, де таким категоріям, як ветерани війни, надається можливість підвищення своїх шансів самозайнятості та зайнятості. Зокрема, внаслідок підтримки державою розвитку ветеранського підприємництва, надання освітніх послуг на пільгових умовах, перепідготовки за робітничими професіями та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кохан В.П. Працевлаштування ветеранів війни за результатами професійної адаптації: правові проблеми і виклики. Право та інновації. 2024. № 2 (46), с.179-185
2. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> 5
3. Соціально-трудові права і виклики цифровізації: монографія / кол. авт.; за ред. Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ: Ніка-Центр, 2023. 348 с.

4. Яценко Л. Проблеми працевлаштування ветеранів війни: ризики для держави та суспільства. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialnapolityka/problemy-pratsevashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyku-dlya-derzhavy>

5. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Соціологічне дослідження. Червень – липень 2023 року. URL: https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevashtuvanii.pdf 3

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану: Закон України № 2220-IX від 21.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text>

7. Нові бізнес-можливості для українських ветеранів: уряд розширює грантову програму Єробота. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/novi-biznes-mozhlyvosti>.

REFERENCES

1. Kokhan V.P. (2024). Employment of war veterans based on the results of professional adaptation: legal issues and challenges. *Pravo ta innovatsii*. 2024. № 2 (46), 179-185 [in Ukrainian].

2. Labour Code of Ukraine, No. 322-VIII (1971, December 10). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].

3. Simutina Ya.V., Shumylo M.M. (2023). Social and labor rights and challenges of digitalization. Kyiv: Nika-Centr [in Ukrainian].

4. Yatsenko L. Problems of Employment of War Veterans: Risks for the State and Society. Website of the National Institute for Strategic Studies. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialnapolityka/problemy-pratsevashtuvannya-veteraniv-viyny-ryzyku-dlya-derzhavy> [in Ukrainian].

5. Potreby ta pereshkody veteraniv pry pratsevashtuvanni. Sotsiolohichne doslidzhennia. Cherven – lypen 2023 roku. Retrieved from:

https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevlashtuvanii.pdf 3[in Ukrainian].

6. Law of Ukraine On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Functioning of Employment and Compulsory State Social Insurance for Unemployment during Martial Law, № 2220-IX (2022, April 21). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2220-20#Text> [in Ukrainian].

7. New business opportunities for Ukrainian veterans: the government expands the Yerobot grant program. Retrieved from: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/novi-biznes-mozhlyvosti> [in Ukrainian].

Кохан Вероніка Павлівна

*кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач відділу
правового регулювання структурно-технологічного розвитку економіки
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0002-3129-9266*

ШЛЯХИ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Наукова робота присвячена дослідженню шляхів професійної адаптації ветеранів війни. Автором запропоновано і проаналізовано три шляхи професійної адаптації ветеранів війни, які можуть сприяти поверненню їх до праці: (1) традиційне працевлаштування у формі найманої праці; (2) працевлаштування на умовах нестандартної зайнятості; (3) розвиток ветеранського підприємництва.

Ключові слова: ветерани війни, професійна адаптація, працевлаштування, нестандартна зайнятість, ветеранське підприємництво.

Kokhan Veronika

*PhD in Law, Senior Researcher, Head of the Department of
of legal regulation of structural and technological development of the economy
of the Research Institute of Legal Support of Innovative
Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
ORCID 0000-0002-3129-9266*

WAYS OF PROFESSIONAL ADAPTATION OF WAR VETERANS

The research paper is devoted to the study of ways of professional adaptation of war veterans. The author proposes and analyzes three ways of professional adaptation of war veterans that can facilitate their return to work: (1) traditional employment in the form of hired labor; (2) employment on the terms of non-standard employment; (3) development of veteran entrepreneurship.

Keywords: war veterans, professional adaptation, employment, precarious work, veteran entrepreneurship.

Внаслідок триваючої російсько-української війни соціально-трудова сфера держави зіштовхнулася з низкою правових проблем, зумовлених необхідністю професійної адаптації і наступним працевлаштуванням ветеранів війни – чисельної групи осіб, потребуючих допомоги у поверненні до цивільного життя. Неготовність ринку праці та соціальної сфери до працевлаштування і соціальної підтримки великої кількості осіб, потребуючих при цьому особливого підходу до праці, яку вони здатні виконувати, облаштування робочого місця відповідно до індивідуальних потреб і адаптації їх до мирного життя у колективі, є викликом для сучасної України.

Працевлаштування ветерана війни є важливим засобом його інтеграції до соціуму, успішність цього процесу залежить від його професійної адаптації. З нашої точки зору, професійна адаптація ветеранів війни може здійснюватися трьома шляхами:

1. Традиційне працевлаштування у формі найманої праці згідно із Кодексом законів про працю України. Це може бути як повернення на попереднє місце роботи – гарантія збереження місця роботи і посади на підприємстві, в установі, організації для мобілізованих працівників, встановлена ч. 3 ст. 119 КЗпП [1], так і влаштування на нове місце роботи на іншому підприємстві.

2. Працевлаштування у формі нестандартної зайнятості. В умовах цифровізації суспільного життя і розвитку концепції гнучкості у сфері праці знайшли своє широке розповсюдження різні форми нестандартної зайнятості – економічно залежної праці, за якої трудові відносини між їх сторонами не можна назвати класичними, але все ж таки працівник є економічно залежним від свого роботодавця (замовника), який визначає в односторонньому порядку умови праці, і здійснює контроль за діяльністю працівника.

У межах цієї роботи під формами нестандартної праці розглядаються праця на цифрових платформах онлайн та офлайн, робота на умовах договору з нефіксованим робочим часом, гіг-праця, дистанційна праця, які виникли у зв'язку із автоматизацією суспільних відносин, впровадженням високих технологій, переходом до суспільства Індустрії 4.0. Вважаємо,

працевлаштування ветеранів війни на умовах нестандартної зайнятості може стати вирішенням проблеми їх професійної адаптації, оскільки нетипові форми праці, викликані до життя цифровізацією суспільних відносин, характеризуються гнучкістю умов праці – робочого часу, робочого місця, інших умов трудової діяльності, що робить їх привабливими для працівників, які з різних причин, наприклад, за станом здоров'я, не можуть працювати на підставі класичних трудових договорів повний робочий день.

Трудове законодавство в Україні регламентує нестандартні форми праці частково, наприклад, це стосується дистанційної роботи (стаття 60-2 КЗпП) або роботи на умовах трудового договору з нефіксованим робочим часом (стаття 21-1 КЗпП) [1]. Водночас, праця на цифрових платформах, яка набула великого поширення, приміром, надання послуг доставки або водійських послуг, не отримала унормування трудовим національним законодавством. Є питання щодо праці гіг-спеціалістів, яка регулюється і цивільним, і трудовим правом.

Погодимося із Г.В. Кузьменко у тому, що «така законодавча дерегульованість ... не дозволяє реалізовувати трудові, соціально-забезпечувальні та страхові права всім тим, хто надає перевагу нестандартній зайнятості укладанню класичного трудового договору. Це означає, що особа, яка вирішила укласти нестандартний договір залучення до праці, щонайменше не може захищати свої порушені чи обмежені права та інтереси, використовуючи механізми, визначені трудовим законодавством...» [2, с. 118]. Отже, питання нестандартних трудових відносин є відкритим в українському законодавстві: прогалини у їх регулюванні негативно впливають на можливість працівників, задіяних до нестандартних форм праці, захищати права у соціально-трудоій сфері, а інститут нестандартної зайнятості не працює, незважаючи на розквіт в Україні різноманітних видів нестандартних трудових відносин.

3. Започаткування власної справи шляхом реєстрації фізичної особи-підприємця, створення суб'єкта господарювання. «За своєю схильністю та здатністю до підприємництва між ветеранами та рештою громадян немає принципової різниці: відсоток успішних бізнесів, створених військовими

ветеранами, майже не відрізняється від показника інших груп населення. Водночас, власна справа дає можливості для самореалізації та самостійності, що можна розглядати як елемент соціально психологічної адаптації ветеранів» [цит. за 3, с. 14].

В Україні сьогодні діють державні програми, метою яких є сприяння ветеранам війни у заснуванні і розвитку власної справи [4], до того ж гранти на відкриття справи ветерани війни можуть отримати від громадських організацій [5]. Програми підтримки ветеранського підприємництва (і державні, і недержавні) і далі будуть розвиватися, оскільки є перспективним напрямом інтеграції ветеранів війни до мирного життя, тому національне законодавство потребує змін у визначенні правової основи ведення ветеранського підприємництва.

Інститути права – нестандартної зайнятості та ветеранського бізнесу – можуть бути ефективно застосовані для вирішення професійної адаптації ветеранів війни лише за умови правового унормування форм нестандартної праці та ветеранського підприємництва. Отже, запропоновані шляхи професійної адаптації ветеранів війни потребують відповідного законодавчого підґрунтя, що свідчить про актуальність подальших наукових розвідок за цим напрямом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс законів про працю України. Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Кузьменко Г.В. Вплив нестандартних форм зайнятості на правове регулювання трудових відносин в Україні. Право і суспільство. 2022. № 5. С. 116-121. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.17>.
3. Гуменюк Я.О. Підтримка працевлаштування ветеранів війни в Україні. Кваліфікаційна робота. Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ, 2022. 50 с.
4. Єробота: українські захисники й захисниці можуть отримати грант від держави на підприємництво. URL:

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=28855d80-0eca-42eb-8a94-81a40c420189&title=Robota-UkrainskiZakhisnikiY/>

5. Варто робити своє. Конкурс Українського ветеранського фонду Міністерства у справах ветеранів у партнерстві з благодійним фондом «МХП – Громаді». URL: <https://veteranfund.com.ua/contests/varto-do-own/>

REFERENCES

1. Labour Code of Ukraine, No. 322-VIII (1971, December 10). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].

2. Kuzmenko, H. V. (2022). The influence of non-standard forms of employment on the legal regulation of labor relations in Ukraine. *Pravo i suspilstvo*, 5, 116–121. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.5.17> [in Ukrainian].

3. Humeniuk, Ya. O. Employment support for war veterans in Ukraine. Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia», Kyiv, 2022 [in Ukrainian].

4. *E-robota: Ukrainian defenders can receive a grant from the state for entrepreneurship*. Retrieved from: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=28855d80-0eca-42eb-8a94-81a40c420189&title=Robota-UkrainskiZakhisnikiY [in Ukrainian].

5. *You should do your own thing. Competition of the Ukrainian Veterans' Fund of the Ministry of Veterans' Affairs in partnership with the charitable fund 'MHP - Communities'*. Retrieved from: <https://veteranfund.com.ua/contests/varto-do-own/> [in Ukrainian].

Селіванова Ірина Анатоліївна

*кандидат юридичних наук, науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID 0000-0002-1006-5444

ПРО ДЕРЖАВНУ ВЕТЕРАНСЬКУ ПОЛІТИКУ В УКРАЇНІ

В роботі на основі аналізу Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», наукової літератури, досліджень питань соціального захисту ветеранів та ветеранок війни, проведених Українським ветеранським фондом Міністерства ветеранів України та громадськими організаціями, обґрунтовано необхідність розробки в Україні Державної ветеранської політики.

Одним з базових елементів такої політики має бути стратегія повернення ветеранів та ветеранок від військової служби до цивільного життя, ключовою метою якого має бути відновлення економічних, соціальних й психосоціальних стосунків, які вони мали, доки не пішли захищати Вітчизну.

Ключові слова: державна ветеранська політика України; повернення ветеранів до цивільного життя

Selivanova Iryna

*PhD in Law, Research associate of the Scientific and research institute of
providing legal framework for the innovative development of NALS of Ukraine*

ORCID 0000-0002-1006-5444

ABOUT STATE VETERAN POLICY IN UKRAINE

In the work, based on the analysis of the Law of Ukraine "On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection", scientific literature, research on issues of social protection of war veterans conducted by the Ukrainian Veteran Fund of the Ministry of Veterans of Ukraine and public organizations, the need to develop a State Veterans Policy in Ukraine is substantiated.

One of the basic elements of such a policy should be a strategy for returning veterans from military service to civilian life, the key goal of which should be to restore the economic, social, and psychosocial relationships they had before they left to defend the Motherland.

Keywords: state veteran policy of Ukraine; return of veterans to civilian life.

Питанням державної ветеранської політики науковці приділяли увагу [1]. Проте існує нагальна потреба проведення комплексного аналізу проблем і потреб ветеранів війни, які повертаються до цивільного життя, з вивченням законодавчого забезпечення, механізму надання соціально-психологічних послуг та послуг з посередництва у працевлаштуванні та пріоритетних напрямів формування державної політики у сфері захисту й підтримки учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та членів їхніх сімей. Значним досягненням в цьому напрямку є нещодавно оприлюднене дослідження «Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя» [2], в якому, зокрема, наголошується на необхідності розробки державної ветеранської політики.

Державна політика є важливим компонентом життєдіяльності суспільства, маючи велику кількість вимірів і характеристик, вона формує відповідну систему та механізми соціально орієнтованого державного управління, тому що спрямована на поліпшенні якості життя громадян та гарантування соціальної стабільності. Як зазначає В.І. Андріяш, державна політика – це реакція держави на конкретні проблеми суспільства, або груп у цьому суспільстві, наприклад, громадян, неурядових організацій. Вона покликана погоджувати інтереси, знаходити консенсус, необхідний для стабільності суспільства [3].

За даними Міністерства у справах ветеранів України, наприкінці російсько-української війни кількість ветеранів та ветеранок (разом із родинами) може сягнути 5 мільйонів осіб. [4]. В той же час Інститут демографії та соціальних досліджень прогнозує чисельність населення України у 2033 році в межах від 26 до 35 млн людей, зокрема через загострення демографічних тенденцій — зростання міграції працездатного населення, зменшення рівня

народжуваності та зростання смертності [5]. Отже, через деякий час значну частину українського суспільства становитимуть саме ветерани російсько-української війни, яка триває з 2014 року. Саме вони — надзвичайно цінний людський капітал, і саме вони після завершення війни можуть стати рушійною силою соціально-економічного розвитку країни за умови формування відповідної людиноцентричної державної політики щодо їх повернення до мирного життя. Більшість військових, які боронять Україну під час російсько-української війни, — цивільні, які стали до лав Сил оборони. Після повернення вони можуть зробити цінний внесок у розвиток суспільства, держави, громад за умови належної реабілітації та підтримки їх повернення до цивільного життя. Це будуть мільйони чоловіків та жінок продуктивного віку, які потребуватимуть самореалізації, визнання, гідного працевлаштування. А для цього необхідно суттєво перевизначити зміст державної ветеранської політики.

Існуюча політика щодо ветеранів і ветеранок в Україні базується на Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» №3551-ХІІ від 22.10.1993 р. [7]. Цей Закон було прийнято до ухвалення Конституції України як компромісний варіант для регулювання соціального спадку у вигляді зобов'язань перед ветеранами різних війн, у яких брав участь СРСР. Зміни, які в нього вносили українські законодавці в різні періоди незалежності, зокрема й після початку російсько-української війни, стосувалися введення нових категорій суб'єктів та/або пільг [1].

Наразі Закон України «Про статус ветеранів та гарантії їх соціального захисту» є основним нормативно-правовим актом, який регулює питання, пов'язані із соціальним захистом ветеранів. Основним інструментом соціального захисту ветеранів і ветеранок є матеріальна допомога, пільги і грошове забезпечення. Передбачені законом пільги можна поділити на наступні групи: медичні пільги (наприклад, безоплатне зубопротезування); житлові пільги (приміром, 75% знижки плати за користування житлом, 75% знижки за користування комунальними послугами); пільги на проїзд (наприклад, безоплатний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту); трудові

та освітні пільги (приміром, переважне право на залишення на роботі при скороченні штату, державна цільова підтримка для здобуття вищої освіти).

Як зазначається в дослідженні «Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя» [2] чинні пільги потребують перегляду з обов'язковим залученням ветеранів з метою з'ясування їх актуальних потреб та рівня задоволеності нині існуючими пільгами. Після виявлення пільг, що не працюють, має відбутись подальше впровадження державою рівноцінних або сприятливіших форм соціального захисту. Додатково має відбутись зміна у підходах до фінансування пільг: ті пільги, які встановлюються й гарантуються державою, мають оплачуватись саме з державного бюджету. Громади можуть через місцеві цільові програми встановлювати додаткові гарантії підтримки для своїх ветеранів, виходячи зі своїх спроможностей.

Ключовою метою повернення ветеранів та ветеранок у цивільне життя має бути відновлення економічних, соціальних й психосоціальних стосунків, які вони мали, доки не пішли захищати Вітчизну. Після закінчення російсько-української війни більшість з ветеранів потребуватимуть соціально-психологічної допомоги, будуть змушені шукати роботу та/або можливості для самозайнятості. Для держави забезпечення основних потреб і проблем ветеранів-це не тільки спосіб підтримки економіки, а й можливість уникнути соціальної напруженості внаслідок створення груп активних ветеранів, яким бракуватиме засобів для існування. Про рівень наявних проблем в цій царині свідчить опитування Українського ветеранського фонду, відповідно до якого 77, 5% ветеранів вважають, що після повернення до цивільного життя, ймовірно, зіткнуться з відсутністю роботи; 72,8% зіткнуться зі зловживанням алкоголю чи наркотиками; 69,4% вважають, що зіткнуться з конфліктами в сім'ї [6]. Такі результати опитування свідчать про те, що для ветеранів та ветеранок надзвичайно важливо повертатися в суспільство, де для них буде визначена соціальна роль (працівник, чоловік, друг, колега та ін.). Ефективне вирішення цієї важливої для ветеранів проблеми потребує втілення багатьох

скоординованих заходів як зі сторони держави, так і конкретної громади. Отже необхідна розробка загальнодержавної стратегії повернення ветеранів та ветеранок від військової служби до цивільного життя.

Як показують результати опитування Українського ветеранського фонду, ветерани в системі соціального захисту потребують не тільки фінансової допомоги від держави, але й інструментів для розвитку та соціалізації. Отже, система соціального захисту ветеранів потребує зміни підходів – держава, поряд із матеріальною підтримкою, повинна давати ветеранам інструменти для розвитку (можливості здобуття освіти, працевлаштування, відкриття власної справи тощо). Це має бути враховано при розробці державної ветеранської політики. Сам процес її розробки має бути прозорим, зрозумілим і виваженим процесом з обов'язковим залученням ветеранів і ветеранок та членів їхніх родин, що ґрунтується на аналізі сучасного досвіду країн, які пережили або переживають війни, і найкращих практик системних українських бізнесів та громадських організацій, які мають досвід підтримки, реабілітації та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя [6]. Без державної ветеранської політики, яка б відповідала українським реаліям та стала б органічною складовою політики безпеки та оборони, побудувати людиноцентричну модель реабілітації, соціального захисту й повернення ветеранів та ветеранок до цивільного життя неможливо (або принаймні складно). Така політика має ґрунтуватися на інклюзивному підході, спрямованому на повернення ветеранів до цивільного життя з урахуванням їхніх особливих потреб та адаптацією системи під них. Фактично нова ветеранська політика має бути сфокусована на потребах ветеранів російсько-української війни, що розпочалася в 2014 році, та має створити фундаментальні засади для побудови людиноцентричної моделі реабілітації, соціального захисту й повернення ветеранів до цивільного життя.

Ветеранська політика має ґрунтуватися на потребах ветеранів, які визначені, шляхом об'єктивних та ґрунтовних досліджень. Політика має бути зрозумілою, тобто будь-який ветеран та ветеранка, член їхньої сім'ї чи будь-яка інша зацікавлена людина має мати уявлення про те, як побудована системи

реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів до цивільного життя, які права та обов'язки має людина в цій системі, на що вона може розраховувати та ін.; норми, правила, система сервісів та інформація про них є доступними та зрозумілими для кожного та кожної. В основі всіх політик та систем на державному та локальному рівнях має лежати повага до людської гідності. Ветеранська політика має характеризуватись відкритістю і прозорістю, тобто передбачати залучення ветеранів та їх близьких до створення політик в сфері реабілітації, соціального захисту та повернення до цивільного життя на рівні держави та громад, де вони мешкають. Система гарантій забезпечення прав ветерана та ветеранки має бути ефективною – їх дотримання гарантується державою через запровадження дієвих та зрозумілих способів захисту і відновлення порушених прав.

Першим кроком в розробці Державної ветеранської політики, яка б відповідала сучасному контексту та суспільному запиту, є формування загальнодержавної стратегії повернення ветеранів та ветеранок від військової служби до цивільного життя, яка визначить безпекову рамку України на десятиріччя. Це дозволить сформуванню нове бачення ролі ветеранів і ветеранок: чи стануть вони резервістами за визначенням в умовах тривалої небезпеки, чи держава дозволить їм відмовитися від свого мілітарного статусу на користь цивільного назавжди з вдячністю за службу. Ця рамка вплине на формування всіх систем навколо ветеранів та ветеранок і буде основою для формування такої політики.

На сьогодні в Україні реалізується значна кількість як державних, так і громадських ініціатив, спрямованих на соціально-психологічну підтримку ветеранів, сприяння у працевлаштуванні, навчанні, відкритті власного бізнесу тощо. Реалізуються програми і проекти, які допомагають інтегрувати військовий досвід у цивільне життя, забезпечують навчання та отримання фінансової допомоги для відкриття власної справи. Проте розрізненість ресурсів, безсистемний підхід і неналежний рівень інформування ускладнює доступ ветеранам війни до отримання необхідної юридичної, соціальної, психологічної

і фінансової допомоги. На жаль, треба констатувати, що наразі комплексний підхід до організації підтримки та допомоги ветеранам війни під час реінтеграції до цивільного життя відсутній, а діючі ініціативи не завжди добре скоординовані [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. Тілікіна Н. В., Пєша І. В. Державна ветеранська політика України та шляхи забезпечення її ефективності. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2023. №5. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8984>
2. Людиноцентрична модель єдиної системи реабілітації, соціального захисту та повернення ветеранів і ветеранок до цивільного життя. Фондація «Здорові рішення для відкритого суспільства». 10.06.2024. URL: https://healthsolutions.ngo/library/liudynotsentrychna-model-iedynoi-systemy-reabilitatsii-sotsialnoho-zakhystu-ta-povernennia-veteraniv-i-veteranok-do-tsyvilnoho-zhyttia/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR0IsFPIIaakBQnMpPTGpp4eLDCQDRLMqqOct9QT2H367MZfXvl86mv7j_c_aem_g-z2yTgqLMf6kV6jTZeO1g
3. Андріяш В. І. Державна політика : концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. №9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=626>
4. Кількість ветеранів може збільшитись до 5 млн осіб. URL: https://lb.ua/society/2022/05/08/516086_kilkist_veteraniv_mozhe.html
5. Населення України у 2033 р. може становити від 26 до 35 млн осіб - директор Інституту демографії (interfax.com.ua). URL: <https://interfax.com.ua/news/general/947256.html>
6. Аналітичне дослідження «Потреби ветеранів 2023». Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023/>

7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. №3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

REFERENCES

1. Tilikina, N. V. & Piesha, I. V. (2023). State veteran policy of Ukraine and ways to ensure its effectiveness. *Publichne administruvannia ta natsionalna bezpeka*, 5. <https://doi.org/10.25313/2617-572X-2023-5-8984> [in Ukrainian].

2. Human-centered model of a unified system of rehabilitation, social protection and return of veterans to civilian life. Fundatsiia «Zdorovi rishennia dlia vidkrytoho suspilstva». (2024, June 10). Retrieved from: https://healthsolutions.ngo/library/liudynotsentrychna-model-iedynoi-systemy-reabilitatsii-sotsialnoho-zakhystu-ta-povernennia-veteraniv-i-veteranok-dotsyvilnoho-zhyttia/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0IsFPiIaakBQnMpPTGpp4eLDCQDRLMqqOct9QT2H367MZfXvl86mv7j_c_aem_g-z2yTgqLMf6kV6jTZeO1g [in Ukrainian].

3. Andriiash. V. I. (2013). State policy: conceptual aspects of the definition. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 9. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626> [in Ukrainian].

4. The number of veterans may increase to 5 million people. Retrieved from: https://lb.ua/society/2022/05/08/516086_kilkist_veteraniv_mozhe.html [in Ukrainian].

5. The population of Ukraine in 2033 may be from 26 to 35 million people - director of the Institute of Demography. Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/general/947256.html> [in Ukrainian].

6. Analytical study 'Needs of veterans 2023'. Ukrainian Veterans Fund. Retrieved from: <https://veteranfund.com.ua/analytics/needs-of-veterans-2023/> [in Ukrainian].

7. On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine, No. 3551-XII (1993, October 22). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].

Мамаєв Ілля Олександрович

молодший науковий співробітник НДІ правового забезпечення

інноваційного розвитку НАПрН України,

аспірант кафедри права Європейського Союзу НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ORCID 0000-0001-7683-0180

ОГЛЯД ДОСВІДУ США ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

В роботі досліджується досвід США щодо надання пільг ветеранам війни та колишнім військовослужбовцям. Розглядаються ключові інституції, дотичні до цієї сфери. Наводиться перелік основних програм підтримки. Проводиться загальний огляд наявного законодавства.

Ключові слова: пільги, реінтеграція, цивільне життя, освіта, перехідний період, соціальна політика.

Mamaiev Illia

Research Assistant of Scientific and Research Institute of Providing

Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine,

Postgraduate Student of the Department of European Union Law

of the Yaroslav Mudryi National Law University

REVIEW OF THE USA EXPERIENCE OF PROFESSIONAL ADAPTATION OF WAR VETERANS

The scientific work examines the US experience in providing benefits to war veterans and former military personnel. Key institutions related to this area are considered. A list of the main support programs is provided. A general review of existing legislation is conducted.

Keywords: benefits, reintegration, civilian life, education, transition period, social policy

Професійна адаптація ветеранів є ключовим елементом успішної реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя. Забезпечення ветеранів можливістю застосовувати свої навички та досвід у мирному середовищі не лише сприяє їх особистому розвитку, але й підвищує економічну стабільність та соціальну гармонію в країні. В контексті ширшої системи підтримки ветеранів, професійна адаптація відіграє важливу роль у забезпеченні їхнього добробуту та довгострокового успіху.

На саміті Мінветеранів «Шлях ветерана від військової служби до цивільного життя» [1], що відбувся в Києві в травні цього року, було оголошено, що на сьогодні до Єдиного державного реєстру ветеранів війни внесено близько 1,2 млн осіб. Разом з тим прогнозується, що після завершення війни, включно з членами родини, їх кількість зросте до 5-6 млн осіб. При цьому статистика Українського ветеранського фонду демонструє, що серед опитаних військовослужбовців переважають особи середнього віку: так, частка респондентів віком 18-25 становить 2,88%; 26-35 років – 27,13%; 36-45 років – 42,76%; 46-60 років – 25,41%; кількість респондентів віком старше 60 років становить 1,82% усіх опитаних [2].

На основі цих даних можна висунути тезу, що після завершення війни більша частина ветеранів становитиме економічно-активний прошарок населення, що будуть потребувати активної підтримки держави при реінтеграції до цивільного життя, однак натомість зможуть принести країні користь, залишаючись активними суб'єктами національної економіки. Збереження та розвиток цього потенціалу є критично-важливим як для поствоєнного відновлення України, так й для усталення соціальної справедливості по відношенню до захисників.

Враховуючи тривалість та масштаби війни, з якою зіштовхнулася Україна, важко віднайти країну, чий досвід виявився би релевантним та застосовним до

актуальних реалій. Хоча більшість держав має спеціальне законодавство, присвячене підтримці ветеранів, часто воно сфокусовано на ветеранах Другої світової війни, чий середньостатистичний портрет відрізняється від ветеранів сучасних збройних конфліктів (зокрема в силу віку та потреб), або ж локальних конфліктів, що вирізняються меншою інтенсивністю (а отже меншим впливом на загальну соціально-економічну картину держави).

Разом з тим дослідження іноземного досвіду є важливим кроком для того, щоб вивчити ефективні практики, які можуть бути адаптовані та застосовані до українського контексту. Незважаючи на те, що досвід інших країн не завжди повністю відповідає українським реаліям, він містить корисні уроки та методики, які можна модифікувати для вирішення специфічних викликів, з якими стикається Україна.

Актуальним в цьому контексті може виявитися дослідження досвіду США. Політика щодо ветеранів у США бере свій початок ще з колоніальних часів. За цей час вона еволюціонувала від точкових заходів, спрямованих на розв'язання найбільш нагальних проблем, до комплексної системи спеціалізованих програм підтримки військовослужбовців, завдяки яким ветерани можуть бути повноцінно включеними у цивільне життя після звільнення зі служби [3].

Тривалий час Континентальний Конгрес (згодом Конгрес США) та окремі Штати мали різну політику з надання пільг ветеранам війни. Ситуація змінилася, коли в 1930-му році Конгрес США об'єднав федеральні установи та програми надання пільг ветеранам, створивши Адміністрацію ветеранів, пізніше названу Департаментом у справах ветеранів (Department of Veterans Affairs, VA).

VA й у наші дні залишається основним органом, відповідальним за реалізацію політики щодо ветеранів. Разом з тим серйозною проблемою цієї інституції залишалась відсутність спеціального нагляду за її діяльністю, аж допоки у 1988 році для виправлення цієї ситуації не було утворено Апеляційний суд США за позовами ветеранів (U.S. Court of Appeals for Veterans Claims, CAVC).

Врахування потенційної кількості ветеранів в Україні та завантаженості судів загальної юрисдикції дозволяє висунути припущення, що забезпечення належного захисту їх прав також потребуватиме створення спеціалізованого судового чи наглядового органу.

При Департаменті у справах ветеранів діє окремий структурний підрозділ – Адміністрація пільг ветеранам (Veterans Benefits Administration, VBA). Її основним завданням є надання різноманітних пільг та послуг військовослужбовцям, ветеранам та їхнім родинам. Серед основних програм, що стосуються адаптації ветеранів до цивільного життя, можна використати:

Програма допомоги при перехідному періоді (VA Transition Assistance Progra, TAP) [4] надає інформацію, ресурси та інструменти військовослужбовцям та їхнім близьким, щоб допомогти підготуватися до переходу від військового до цивільного життя. Військовослужбовці починають TAP за рік до звільнення або за два роки до виходу на пенсію.

Служба готовності та працевлаштування ветеранів (Veteran Readiness and Employment, VR&E) [5] допомагає військовослужбовцям і ветеранам із обмеженими можливостями, пов'язаними зі службою, підготуватися до відповідної роботи, отримати та зберегти її; почати власну справу; або отримати послуги для самостійного проживання. VR&E допомагає з їхньою освітою та надає консультації з питань кар'єри, щоб допомогти спрямувати кар'єрний шлях і забезпечити найбільш ефективне використання пільг VA.

Послуги освіти та підготовки GI Bill [6] пропонують пільги для навчання певній професії, отримання сертифікації або досягнення інших кар'єрних цілей. При цьому фінансова підтримка надається не лише для навчання в державних закладах, а й для навчання закордоном (що включає оплату житла, придбання книг тощо) чи з репетитором. Окрім загальним програм існують й спеціальні пропозиції – наприклад, навчання професії цивільного пілота. Також серед запропонованих програм є й навчання основам підприємницької діяльності.

Особливості законодавчої системи США, що відноситься до англо-американської правової сім'ї, зумовлює те, що частину «veteran law» складають

не лише федеральні акти Сенату та акти окремих штатів, а й практика CAVC, що утворює прецедентне право. Щодо релевантного законодавства, яке регулює професійну адаптацію ветеранів, то прикладами таких актів є: Закон про пільги ветеранам і перехідний період [7], Закон про підтримку ветеранів у сфері STEM [8], Закон про розвиток малого бізнесу ветеранів [9], Закон про Навчання високозатребуваним ролям для вдосконалення Закону про зайнятість ветеранів [10], Post-9/11 GI Bill [11] тощо.

Дослідження сайту Конгресу демонструє активність законопроектної роботи. Значна кількість актів була подана на розгляд лише у останні роки, зокрема: Закон про перенавчання, повторне працевлаштування та вихід на пенсію ветеранів [12], Закон про найм ветеранів [13], Закон про економічні можливості ветеранів і перехідний період [14] тощо. Дослідження вже ухвалених актів та лише запропонованих проектів може сприяти вітчизняним дослідникам у розробці механізмів, адаптованих до українських реалій.

Однак загалом, незважаючи на великий обсяг регулювання та значний досвід США з ведення військових дій після завершення Другої світової (зокрема війни в Кореї, В'єтнамі, Перській затоці, Афганістані, Іраку та ін.), деякі дослідники та юристи, дотичні до сфери ветеранського права, проводять аналогії сьогоденного правового полі з Диким Заходом, щоб описати простір, часто позбавлений правових прецедентів та побудований на мінливому ґрунті [15]. Така характеристика демонструє, який шлях ще належить здійснити Україні при розбудові власної системи підтримки ветеранів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крижний А. Після завершення війни кількість ветеранів зросте до 5-6 мільйонів осіб – Мінветеранів. Економічна правда. 27 травня 2024. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/05/27/714276/>
2. Онлайн-опитування серед ветеранів та діючих військовослужбовців «Актуальні потреби та бачення можливостей для кар'єрного і професійного зростання ветеранів». Український Ветеранський Фонд. 15-25 січня 2024 року.

URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-ierno-ho-i-profesijnoho-zrostantia-veteraniv/>

3. Базаєва М. Витоки новітньої структури та інституціоналізації державної політики щодо ветеранів у США. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. 2022. № 1 (33). URL: <http://e-apsnim.bsmu.edu.ua/article/view/263326>

4. Your VA Transition Assistance Program (TAP). URL: <https://www.benefits.va.gov/transition/tap.asp>

5. Veteran Readiness and Employment (VR&E). URL: <https://www.benefits.va.gov/vocrehab/vsoc.asp>

6. How to use your GI Bill benefits. URL: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/how-to-use-benefits/>

7. Veterans Benefits and Transition Act of 2018. URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/2248>

8. S.153 - Supporting Veterans in STEM Careers Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/153?q=%7B%22search%22%3A%22VETERANS+EMPLOYMENT%22%7D&s=4&r=42>

9. S.2679 - Veterans Small Business Enhancement Act of 2018. URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/2679?q=%7B%22search%22%3A%22VETERANS+EMPLOYMENT%22%7D&s=4&r=75>

10. H.R.2523 - THRIVE Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/2523?q=%7B%22search%22%3A%22VETERANS+EMPLOYMENT%22%7D&s=4&r=17>

11. Chapter 33—Post-9/11 Educational Assistance. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title38/part3/chapter33&edition=prelim>

12. S.3885 - Veteran Caregiver Reeducation, Reemployment, and Retirement Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/3885?q=%7B%22search%22%3A%22Veteran%22%7D&s=10&r=2>
13. S.3636 - Hire Veterans Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/3636?q=%7B%22search%22%3A%22Veteran%22%7D&s=10&r=3>
14. H.R.3738 - Veterans Economic Opportunity and Transition Administration Act. URL: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/3738?q=%7B%22search%22%3A%22Veteran%22%7D&s=10&r=44>
15. Simcox S.-R. Thirty Years of Veterans Law: Welcome to the Wild West. *Kansas Law Review*. 2019. Vol. 67, No. 3. P. 515–573. URL: <https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/27734>

REFERENCES

1. Kryzhnyi, A. (2024). After the end of the war, the number of veterans will increase to 5-6 million people - the Ministry of Veterans. *Ekonomichna Pravda*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/05/27/714276/>
2. Ukrainian Veterans Fund (2024). Online survey among veterans and active military personnel «Actual needs and vision of opportunities for career and professional growth of veterans», January 15-25. Retrieved from: <https://veteranfund.com.ua/analitics/aktualni-potreby-ta-bachennia-mozhlyvostey-dlia-kar-ierno-ho-i-profesiynoho-zrostantia-veteraniv/>
3. Bazaieva, M. (2022). Origins of the newest structure and institutionalization of state policy regarding veterans in the USA. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 1 (33). Retrieved from: <http://e-apsnim.bsmu.edu.ua/article/view/263326>
4. Your VA Transition Assistance Program (TAP). Retrieved from: <https://www.benefits.va.gov/transition/tap.asp>
5. Veteran Readiness and Employment (VR&E). Retrieved from: <https://www.benefits.va.gov/vocrehab/vsoc.asp>

6. How to use your GI Bill benefits. Retrieved from: <https://www.va.gov/education/about-gi-bill-benefits/how-to-use-benefits/>
7. Veterans Benefits and Transition Act of 2018. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/2248>
8. S.153 - Supporting Veterans in STEM Careers Act. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/senate-bill/153?q=%7B%22search%22%3A%22VETERANS+EMPLOYMENT%22%7D&s=4&r=42>
9. S.2679 - Veterans Small Business Enhancement Act of 2018. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/senate-bill/2679?q=%7B%22search%22%3A%22VETERANS+EMPLOYMENT%22%7D&s=4&r=75>
10. H.R.2523 - THRIVE Act. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/2523?q=%7B%22search%22%3A%22VETERANS+EMPLOYMENT%22%7D&s=4&r=17>
11. Chapter 33—Post-9/11 Educational Assistance. Retrieved from: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title38/part3/chapter33&edition=prelim>
12. S.3885 - Veteran Caregiver Reeducation, Reemployment, and Retirement Act. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/3885?q=%7B%22search%22%3A%22Veteran%22%7D&s=10&r=2>
13. S.3636 - Hire Veterans Act. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/senate-bill/3636?q=%7B%22search%22%3A%22Veteran%22%7D&s=10&r=3>
14. H.R.3738 - Veterans Economic Opportunity and Transition Administration Act. Retrieved from: <https://www.congress.gov/bill/118th-congress/house-bill/3738?q=%7B%22search%22%3A%22Veteran%22%7D&s=10&r=44>

15. Simcox, S.-R. (2019). Thirty Years of Veterans Law: Welcome to the Wild West. *Kansas Law Review*, Vol. 67, No. 3, 515–573. Retrieved from: <https://kuscholarworks.ku.edu/handle/1808/27734>

Новіков Євген Андрійович
кандидат юридичних наук, науковий
співробітник НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України
ORCID 0000-0002-6085-8258

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ВЕТЕРАН ВІЙНИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Для ветеранів війни, як для соціально незахищеної групи населення, вкрай важливо реалізувати право на працю за допомогою встановлених законом трудових гарантій, оскільки трудова діяльність може бути дієвим способом повернення ветерана війни до цивільного життя, забезпечуючи йому адекватне розумове та (або) фізичне навантаження і відвернення від військового минулого. Здійснено огляд трудових гарантій ветеранів війни як важливого елементу правового статусу.

Ключові слова: ветерани війни, правовий статус ветеранів війни, трудові гарантії ветеранів війни, законодавство про статус ветеранів війни.

Novikov Evgen

PhD in Law, Researcher of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF WAR VETERANS IN MODERN CONDITIONS

For war veterans, as a socially vulnerable group of the population, it is extremely important to realize the right to work with the help of labor guarantees established by law, since work can be an effective way of returning a war veteran to civilian life, providing him with adequate mental and (or) physical load and diversion from the military past. A review of the labor guarantees of war veterans as an important element of legal status was carried out.

Key words: war veterans, legal status of war veterans, labor guarantees of war veterans, legislation on the status of war veterans.

Ветерани війни – різноманітна за складом група населення, яка охоплює кілька категорій осіб (працівників): учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни (ч. 2 ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-ХІІ від 22 жовтня 1993 року [1]), що, безумовно, означає відмінності у їх правах та обов'язках, юридичних гарантіях. До того ж особи з числа ветеранів війни відрізняються між собою за суб'єктивними (стан здоров'я, психіки, наявність інвалідності, наявність родини, яку треба утримувати) і об'єктивними (наявність постійного доходу, можливість повернення на попереднє місце роботи, наявність власного або орендованого житла тощо) обставинами.

З огляду на це, перед правовою наукою постало завдання визначити особливості правового статусу ветеранів війни з точки зору реалізації і дотримання трудових прав ветеранів війни, забезпечення належного захисту їх прав у випадку порушення. У системі трудових прав людини головним є право на працю, яке визнається фундаментальним правом, що означає його гарантованість Конституцією України. Значення права на працю полягає у можливості особи забезпечувати собі гідний рівень життя, «заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується» (ч. 1 ст. 43) [2].

На жаль, чинне українське законодавство про статус ветеранів є застарілим в аспекті визначення поняття «ветерани війни» і тих категорій громадян, які до нього належать. За нормами статей 5-7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [1] налічується близько п'ятдесяти категорій осіб, які мають статус ветеранів війни, хоча більша частина з них – це не безпосередні захисники країни, а особи, які працювали в тилу або навчалися в період Другої світової війни, оскільки законодавство регламентує права ветеранів не лише чинних військовослужбовців, а й ветеранів інших воєн, в яких воювали громадяни України.

Нині законодавство визначає підставою статусу ветерана участь особи у захисті Батьківщини під час певних військових конфліктах, які тривали у

відповідний історичний період, тобто надання статусу ветерана пов'язується з часовими межами окремої війни. Однак, недоліком цього підходу є те, що розділення за часом здобуття досвіду військовослужбовцями призводить до несправедливого порівняння внеску військових, які стали на захист в інші історичні періоди: під час АТО, ООС та повномасштабного вторгнення Росії, і вже здобули статуси УБД, учасників війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни, ветеранів війни [3, с. 35], і як наслідок, – ці категорії осіб та члени їх сімей отримують різні за розміром компенсаційні виплати і пільги. Особливо відчутна різниця між військовослужбовцями та ветеранами до і після 24 лютого 2022 року, дня початку повномасштабної російсько-української війни. Така ситуація є порушенням принципів рівності і справедливості права соціального забезпечення, проявом дискримінації у сфері соціального захисту щодо ветеранів війни.

Отже, назріла необхідність змінити законодавчі підходи до поняття «ветерани війни» та визначити правовий статус цієї категорії осіб на підставі набутого бойового досвіду, а не часових меж військових конфліктів. Вплив бойового досвіду та виконання завдань в зоні бойових дій суттєво відрізняється від іншого досвіду військової служби, навіть під час війни [3, с. 39]. Саме тому вирішальною ознакою приналежності особи до ветеранів війни має бути участь у бойових діях, якими згідно з ст. 1 Закону України «Про оборону України» [4] є вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння) у складі з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції особливого призначення Національної поліції України.

Звужене розуміння терміну «ветерани війни» дозволить виокремити групу осіб, які дійсно були учасниками бойових дій, а решта категорій, які нині мають статус ветерана війни, повинні отримати інший правовий статус – залежно від

виду їх участі у військових конфліктах, що є завданням законодавця у майбутньому реформуванні законодавства про статус ветеранів війни.

З огляду на прогнозовану чисельність соціальної групи ветеранів війни, питання перегляду правового статусу ветеранів війни та їх трудові гарантії залишаються актуальними. Вирішенням проблеми правового статусу ветеранів війни може стати оновлення норм закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та зменшення кількості категорій осіб, які на разі мають право на отримання статусу ветеран війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Концепція політики щодо ветеранів та їхніх сімей. Експертні рекомендації до формування оновленої державної політики щодо ветеранів та їхніх сімей. 2023. Київ, 108 с. URL: <https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/veteranpolicy.pdf>.

4. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

REFERENCES

1. Law of Ukraine On the status of war veterans, guarantees of their social protection, No. 3551-XII (1993, October 22). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].

2. Constitution of Ukraine, No. 254к/96-ВР (1996, June 28). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

3. Policy concept for veterans and their families. Expert recommendations for the formation of an updated state policy regarding veterans and their families. (2023). Kyiv. Retrieved from: <https://www.pryncyp.com/wp-content/uploads/2024/01/veteranpolicy.pdf> [in Ukrainian].

4. Law of Ukraine On the defense of Ukraine, No.1932-XII (1991, December 6). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [in Ukrainian].

Гурак Любов Василівна

кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник відділу правового регулювання структурно-технологічного розвитку економіки Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН

України

ORCID 0000-0002-8122-8810

**ІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: РОЛЬ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ У СТВОРЕННІ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА ПРАВА НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ
ДІЯЛЬНІСТЬ**

Наукова робота присвячена дослідженню правових механізмів професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни у сучасному законодавстві України. Автор проаналізував чинне законодавство та приватні соціальні ініціативи.

Ключові слова: ветерани війни, професійна адаптація, ветеранське підприємництво.

Hurak Liubov

PhD in Law, Junior researcher of the department of legal regulation of structural and technological development of the economy of the Scientific and research institute of providing legal framework for the innovative development

ORCID 0000-0002-8122-8810

**INTEGRATION OF WAR VETERANS: THE ROLE OF LEGAL
REGULATION IN CREATING FAVORABLE CONDITIONS FOR
PROFESSIONAL ADAPTATION AND THE RIGHT TO
ENTREPRENEURIAL ACTIVITY**

The scientific work is devoted to the study of legal mechanisms of professional adaptation and the right to entrepreneurial activity of war veterans in the modern legislation of Ukraine. The author analyzed the current legislation and private social initiatives. The scientific work is devoted to

the study of legal mechanisms of professional adaptation and the right to entrepreneurial activity of war veterans in the modern legislation of Ukraine. The author analyzed the current legislation and private social initiatives.

Keywords: war veterans, professional adaptation, veteran entrepreneurship.

На сьогодні правовий статус ветеранів війни визначено Законом України від 22.10.1993 № 3551-ХІІ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі – Закон). У статті 4 цього Закону зазначено, що ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать:

1. учасники бойових дій,
2. особи з інвалідністю внаслідок війни,
3. учасники війни [1].

Отже, законодавство виокремлює три категорії осіб, що є ветеранами війни. Відповідно до розділу III «Пільги ветеранам війни та гарантії їх соціального захисту» Закону, на кожну категорію поширюються певні соціальні пільги.

У цій публікації буде розглянуто правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність такої категорії ветеранів війни, як учасники бойових дій.

Внаслідок нападу російської федерації на Україну, постраждали та продовжують зазнавати руйнувань безліч сфер життєдіяльності нашої держави. Однією з таких сфер є економіка, адже кожного дня знищуються підприємства, заводи, склади з продукцією, шляхи збуту, крім того великий відсоток працездатного населення вступає до Збройних Сил України для захисту власної держави від злісного агресора, а тому державна втрачає певний прошарок населення, що міг би підтримувати економіку на сталому рівні. Непоодинокі випадки, коли військовослужбовці отримують поранення, що не сумісні з подальшим продовженням військової служби та які докорінно змінюють життя військовослужбовців, змушуючи їх повністю перебудовувати власне життя під

нові реалії. За статистикою лише малий відсоток військовослужбовців повертаються на колишнє місце роботи. Саме тому необхідно, щоб держава мала напрацьовані механізми професійної адаптації для ветеранів війни та ефективні шляхи реалізації права на підприємницьку діяльність такими особами. Це важливо не тільки для цієї категорії громадян, а й для життєздатності держави, адже оскільки частка ветеранів серед населення з кожним з днем збільшується, то забезпечення успішної професійної адаптації для ветеранів війни та їхньої реалізації права на підприємницьку діяльність – це можливість для держави відновити та посилити національну економіку.

Що стосується професійної адаптації, то стаття 12 Закону визначає, що учасникам бойових дій надається державна цільова підтримка для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти у вигляді:

- повної або часткової оплати навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;

- пільгових довгострокових кредитів для здобуття освіти;

- соціальної стипендії;

- безоплатного забезпечення підручниками;

- безоплатного доступу до мережі Інтернет, систем баз даних в закладах освіти;

- безоплатного проживання в гуртожитку;

- інших заходів, затверджених Кабінетом Міністрів України [1].

Також для ветеранів існує механізм отримання ваучерів для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці. Правовою підставою існування таких ваучерів є Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI «Про зайнятість населення» та постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2013 №207 «Порядок видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці». За твердженням дослідження «Потреби ветеранів 2023», що було здійснено Українським ветеранським фондом, «такі ваучери надають можливість перепідготовки за робітничою професією, підготовки за спеціальністю для

здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або магістра, здобутого за іншою спеціальністю, підготовки на наступному рівні освіти (крім третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня вищої освіти), спеціалізацію та підвищення кваліфікації у закладах освіти чи у роботодавця» [2]. Ця послуга не має виключного спрямування на ветеранів війни, а доступна й іншим категоріям населення, що потребують підтримки, однак все ж варто зазначити, що такий механізм є та він працює.

Також існують громадські проекти з підтримки професійної адаптації ветеранів війни, наприклад Алекс Стасюк (Chief of Staff у компанії Global Grid For Learning) започаткував базовий ІТ-курс для пацієнтів рівненського обласного госпіталю ветеранів війни. Автор ініціативи розповідає, що він би хотів, «щоб таких ініціатив для ветеранів було більше. Я можу навчати колишніх військових базових речей, а потім передавати хлопців до профільних спеціалістів — на це вже маю згоду кількох колег по цеху» [3].

Що стосується підприємницької діяльності, то у 2023 році групою народних депутатів було створено законопроект № 10258 від 13.11.2023 р. «Про ветеранське підприємництво». Згідно з пояснювальною запискою ініціаторів законопроекту, він «спрямований на створення сприятливих умов для започаткування та розвитку ветеранського підприємництва, підвищення його конкурентоспроможності, вирішення проблем реінтеграції ветеранів війни в цивільне життя та сприяння сталому розвитку України в цілому» [4]. Зокрема ним пропонується запровадження такого інституту як соціальне підприємництво та ветеранське підприємництво як загальна та спеціальна категорії. Відповідно до законопроекту соціальне підприємництво – це підприємництво з метою досягнення конкретних суспільно корисних матеріальних або нематеріальних результатів, спрямованих на вирішення соціальних та/або екологічних проблем окремих категорій осіб чи груп населення [4].

Серед основних напрямків розвитку ветеранського підприємництва в Україні законопроектом пропонуються такі:

- 1) запровадження податкових механізмів стимулювання ветеранського підприємництва;
- 2) пріоритетне залучення суб'єктів ветеранського підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб;
- 3) забезпечення державної підтримки суб'єктів ветеранського підприємництва шляхом запровадження державних програм кредитування, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами, надання гарантій на забезпечення виконання зобов'язань за кредитами, надання поворотної та безповоротної фінансової допомоги, надання державної підтримки для відновлення та стабілізації ветеранського підприємництва тощо;
- 4) сприяння розвитку ефективної інфраструктури підтримки ветеранського підприємництва, організації підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів ветеранського підприємництва;
- 5) гарантування прав суб'єктів ветеранського підприємництва під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;
- 6) сприяння спрощенню дозвільних процедур та процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів ветеранського підприємництва та скороченню строку проведення таких процедур;
- 7) впровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами ветеранського підприємництва новітніх технологій та інновацій;
- 8) забезпечення підтримки суб'єктів ветеранського підприємництва для просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на зовнішні ринки;
- 9) залучення міжнародних фінансових організацій до підготовки та реалізації інвестиційних проектів суб'єктів ветеранського підприємництва;
- 10) стимулювання розвитку ветеранського соціального підприємництва

[5].

Реалізація кожного із зазначених напрямків є необхідною дією для стимулювання ветеранів війни та для зміцнення економіки держави, проте варто зазначити, що кожний з цих напрямків необхідно деталізувати окремими нормативно-правовими актами, де будуть прописані чіткі та зрозумілі кроки. Так, наприклад, у своєму висновку щодо вказаного законопроекту Міністерство юстиції України говорить, що аналіз його норм «свідчить про відсутність конкретних механізмів регулювання відносин, які б суттєво відрізнялися від інших, визначених у законодавстві шляхів підтримки суб'єктів господарської діяльності, або встановлювали певні особливості із загальних правил її надання у контексті забезпечення діяльності ветеранського підприємництва» [6].

Однак, загалом законопроект містить цілком життєздатні напрямки реформування державної політики у сфері ветеранського підприємництва, багато з яких вже давно використовуються країнами з подібним досвідом підтримки ветеранів (Ізраїль, Сполучені Штати Америки, Франція). Так, наприклад, у США вже багато років діє державна програма кредитування ветеранів Patriot Express Loan, що надається Управлінням малого бізнесу (Small Business Administration). Програма пропонує покращені гарантії та відсоткову ставку за позиками для малих підприємств, власниками яких є ветерани та їхніх чоловіків або дружин [7]. Адміністратор Управління малого бізнесу Карен Міллс у своєму інтерв'ю з приводу поточних результатів програми сказала, що реалізація цієї програми означає, що «тисячі ветеранів та їхні сім'ї мали ресурси, щоб втілювати свої мрії як підприємці, і водночас створювати робочі місця та стимулювати економічне зростання у критичний для країни час» [7].

Враховуючи вищевикладене, у контексті правового забезпечення професійної адаптації та прав на підприємницьку діяльність ветеранів війни можна зазначити, що ці аспекти відіграють важливу роль у житті та соціальній реабілітації цієї категорії громадян та для стабілізації економіки України. Забезпечення правових гарантій для ветеранів, їх підтримка у процесі професійної адаптації та надання можливостей для розвитку підприємницької діяльності є важливими аспектами, які сприяють їхньому успішному

інтегруванню у цивільне життя. Державні програми, законодавчі ініціативи та соціальна підтримка грають ключову роль у забезпеченні цих прав та можливостей. Наразі законодавча база України все ще залишається малопідготовленою для забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни, однак все ж варто зауважити, що розвиток законодавства має динаміку, а тому подальша увага до цих питань та постійне вдосконалення відповідного законодавства є важливими для забезпечення належного захисту і підтримки ветеранів у їхній новій цивільній життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>
2. Дослідження «Потреби ветеранів 2023». URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/>
3. Як айтівець Алекс Стасюк безплатно навчає ветеранів програмування і планує їх працевлаштувати. DOU веб-сайт. URL: <https://dou.ua/lenta/interviews/teaching-ukrainian-veterans-the-basics-of-programming/>
4. Проект Закону України № 10258 від 13.11.2023 р. «Про ветеранське підприємництво». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43186>
5. Податкові пільги, кредити, стимулювання – для ветеранського бізнесу введуть режим сприяння. URL: https://buh.ligazakon.net/news/224112_podatkov-plgi-krediti-stimulyuvannya--dlya-veteranskogo-bznesu-vvedut-rezhim-spriyannya
6. Карта проходження законопроекту № 10258 від 13.11.2023 р. «Про ветеранське підприємництво». URL: https://ips.ligazakon.net/document/JI10290I?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=cons12&_ga=2.150853366.1576548881.1714312085-

583950132.1714312085#_gl=1*ntmmts*_gcl_au*ODcxNjk0OTc0LjE3MTQzMTIw
ODU

7. SBA позики Patriot Express перевищують 633 мільйони доларів. URL:
<https://www.sba.gov/article/2016/oct/03/sba-patriot-express-loans-top-633-million>

REFERENCES

1. Law of Ukraine dated On the status of war veterans, guarantees of their social protection, No. 3551-XII (1993, October 22). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> [in Ukrainian].

2. Research "Needs of Veterans 2023". Retrieved from: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/> [in Ukrainian].

3. How the IT specialist Alex Stasiuk teaches programming to veterans for free and plans to employ them. DOU website. Retrieved from: <https://dou.ua/lenta/interviews/teaching-ukrainian-veterans-the-basics-of-programming/> [in Ukrainian].

4. Draft Law of Ukraine On veteran entrepreneurship, No. 10258 (2023, November 13). Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43186>

5. Tax benefits, loans, incentives - for veteran businesses, a support regime will be introduced. Retrieved from: https://buh.ligazakon.net/news/224112_podatkov-plgi-krediti-stimulyuvannya--dlya-veteranskogo-bznesu-vvedut-rezhim-spriyannya [in Ukrainian].

6. Map of the progress of the Draft Law of Ukraine No. 10258 (2023, November 13) On veteran entrepreneurship. Retrieved from: https://ips.ligazakon.net/document/JI10290I?utm_source=buh.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=cons12&_ga=2.150853366.1576548881.1714312085-583950132.1714312085#_gl=1*ntmmts*_gcl_au*ODcxNjk0OTc0LjE3MTQzMTIwODU [in Ukrainian].

7. SBA Patriot Express Loans Top \$633 Million. Retrieved from: <https://www.sba.gov/article/2016/oct/03/sba-patriot-express-loans-top-633-million> [in Ukrainian].

Шевердіна Вікторія Ігорівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

ORCID 0009-0002-7948-1451

ДЕРЖАВНІ ГАРАНТІЇ ДЛЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Соціальний захист є одним із основних прав кожної людини і громадянина, а тому й рух соціальної та правової держави має спрямовуватися на справедливу підтримку соціально незахищених верств населення, осіб, які потребують такої підтримки незалежно від виникнення тих чи інших негативних ситуацій у житті. Актуалізація проблеми соціального захисту значно загострилася через військову агресію по відношенню до нашої держави, а проблеми у сфері соціального захисту значно зросли. І це пов'язано не тільки з економічними проблемами в Україні, а й з тим, що значно збільшилася кількість осіб, які потребують соціального захисту, серед яких ключове місце займають військовослужбовці та ветерани бойових дій. Це є важливим аспектом соціальної політики держави, яка знаходиться у стані війни.

Ключові слова: соціальне забезпечення, державні гарантії, соціальні гарантії, права людини, військовослужбовець, ветеран війни.

Sheverdina Viktoriia

PhD in Law, Senior Research Fellow of the

Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the

Innovative Development of NALS of Ukraine

ORCID 0009-0002-7948-1451

Social protection is one of the basic rights of every person and citizen, and therefore the movement of the social and legal state should be aimed at the fair support of socially vulnerable sections of the population, persons who need such support regardless of the occurrence of certain negative situations in life. The actualization of the problem of social protection has significantly

intensified with the military aggression against our state, and the problems in the field of social protection have increased significantly. And this is connected not only with economic problems in Ukraine, but also with the fact that the number of people in need of social protection has increased significantly, among whom the key place is occupied by military personnel and veterans of combat operations. This is an important aspect of the social policy of a state at war.

Key words: social security, state guarantees, social guarantees, human rights, military serviceman, war veteran.

У контексті дослідження гарантій для вище наведених суб'єктів соціального захисту наголосимо на тому, що інтереси військовослужбовців на сьогодні не визначені виключно їхніми власними потребами та запитами, а є більш глибокими та більш глобальними. Звичайно, що питання підвищення рівня соціального захисту військовослужбовців стоїть наразі чи не на найпершому місці в нашому суспільстві. І одним із ключових чинників такого соціального захисту є розроблення та впровадження активної політики соціального захисту та соціального забезпечення військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей. Тому й практична реалізація державних соціальних програм соціального захисту передбачає врахування аспектів поглибленого соціального захисту таких категорій осіб.

Конституційним обов'язком держави є забезпечення соціального захисту свого населення та створення умов для їх достатнього життєвого рівня. Так, відповідно до ч. 1 ст. 46 Конституції України «соціальний захист громадянина – це його право на забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1]. Водночас деякі категорії громадян потребують соціального захисту не лише через втрату можливостей самостійно та повноцінно забезпечувати своє існування, а й унаслідок виникнення об'єктивної необхідності в додатковому соціальному захисті з боку держави. До такої категорії, зокрема належать військовослужбовці, діяльність яких напряду пов'язана з небезпекою для життя, та члени їх сімей.

Під соціальним захистом військовослужбовців слід розуміти «діяльність (функцію) держави, спрямовану на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності та статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі» [2].

Наявність таких негативних чинників як активні бойові дії, оголошення воєнного стану, тимчасова окупація значної території країни, процеси її деокупації делекують пряму нагальну необхідність надання соціальних гарантій учасникам бойових дій, членам їх сімей, пораненим військовослужбовцям, а також сім'ям, члени яких загинули під час проведення бойових дій, зокрема у частині практичного поліпшення фінансово-матеріального стану зазначених категорій осіб.

Важливою умовою соціальної та економічної стабільності будь-якої держави є такий елемент економічної системи, як державні соціальні гарантії, види та форми яких, а також їх розвиток залежить насамперед від рівня розвитку економіки держави та стану розвитку демократичних засад. Основою суспільного добробуту й кінцевою метою економічної діяльності кожної держави є високий рівень соціальних гарантій [3].

Основою в регулюванні питання соціального захисту цієї категорії осіб є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (далі – Закон), в якому соціальний захист військовослужбовців визначено як діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб військовослужбовців відповідно до особливого виду їх службової діяльності, статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі. Це право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості, а також в інших випадках, передбачених законом. Також Законом передбачено, що

військовослужбовці та члени їх сімей користуються пільгами, гарантіями та компенсаціями, встановленими для громадян України законами та іншими нормативно-правовими актами, а також рішеннями органів місцевого самоврядування. Відповідно до статей 1 і 2 вищезгаданого Закону гарантіями соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей є такі: «військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції України та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених цим та іншими законами. У зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації». Держава гарантує військовослужбовцям достатнє матеріальне (продовольче, речове) та грошове забезпечення [4].

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» є одним із ключових в означеній сфері та відображає систему державних соціальних гарантій. Він закріплює доволі великий список пільг, соціальних послуг та допомог учасникам бойових дій, учасникам і ветеранам війни. Цей закон також заклав правові підвалини для здійснення соціального партнерства в галузі захисту соціальних прав учасників бойових дій [5].

Державні гарантії для військовослужбовців в Україні охоплюють ряд соціальних, правових та економічних пільг. Основні з них: 1) Фінансова підтримка (військовослужбовці мають право на отримання грошового забезпечення, яке залежить від їх посади, звання та стажу служби); 2) Житлові умови (військовослужбовці мають право на безкоштовне отримання житла, а також на пільги при кредитуванні для придбання житла); 3) Соціальна підтримка (гарантії медичного обслуговування, забезпечення відновлювального лікування та санаторно-курортного лікування); 4) Освіта (державна підтримка в отриманні освіти для військовослужбовців і членів їх сімей, включаючи пільгові умови навчання у вищих навчальних закладах); 5) Пенсійне забезпечення (спеціальні умови виходу на пенсію і пенсійні виплати для військовослужбовців); 6)

Соціальні пільги (знижки на транспортні послуги, комунальні платежі та інші соціальні виплати).

Крім того, військовослужбовці (учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни) мають право на безоплатну вторинну правову допомогу. Також законом передбачено право на виплату одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) військовослужбовця. Пільги для членів сімей військовослужбовців складаються з цілої низки соціальних програм. Окремий аспект надання пільг для членів сімей військовослужбовців – право позачергового працевлаштування [6].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що основою суспільного добробуту й кінцевою метою економічної діяльності кожної держави є високий рівень соціальних гарантій. На нашу думку, мають місце деякі недоліки практичного їх втілення в нашій країні для військовослужбовців. Так, більшість із наявних пільг мають компенсаторне, а не мотивувальне спрямування. Окремі положення ряду законів на сьогодні залишаються декларативними. Підходи та методи щодо дотримання і реалізації конституційних прав осіб з інвалідністю, в тому числі внаслідок війни потребують змін. Зараз в Україні немає системної реабілітаційної інфраструктури. Ще однією проблемою військовослужбовців є відсутність ефективного механізму вирішення житлової проблеми. Соціальні гарантії військовослужбовців та членів їх сімей мають забезпечуватися шляхом комплексної взаємодії в різних сферах, що забезпечують цим громадянам гідні умови життєдіяльності. Але реалії такі, що хоча наші військовослужбовці законодавчо наділені державою особливим соціальним статусом з різноманітними правами, пільгами, компенсаціями та гарантіями, на практиці не може забезпечити їхню повну реалізацію через брак достатнього обсягу фінансових ресурсів, чіткого механізму реалізації цих гарантій. Ефективність соціального захисту буде набувати ознак покращення ситуації в разі розуміння його як прямого обов'язку з боку держави перед військовослужбовцями щодо задоволення законодавчо визначених потреб цих осіб, зумовлених особливостями їхнього соціально-правового стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. No 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Державні гарантії захисту соціальних прав військовослужбовців і членів їх сімей: загальний соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей; соціальний захист військовослужбовців і членів їх сімей в особливий період (зокрема під час воєнного стану); міжнародний аспект соціального захисту військовослужбовців (стандарти НАТО) / укл. : Джус О.А., Золотарьова М.К., Копотун І.М., Макарова Т.П., Микитюк М.А., Павлюк О.О., Пасіка С.П., Петков С.В., Скриньковський Р.М., Сопільник Л.І., Чубенко А.Г., Шевченко А.М. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 594 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/derzhavni-garantii-zakhistu-sotsialnikh-prav-viyskovosluzhbovtsiv-i-chleniv-ikh-simey.pdf>

3. Бейкун А., Клячко А., Соціальний захист військовослужбовців: нормативно-правове забезпечення та сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. №6. С. 90–94. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/14.pdf>

4. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. No 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

6. Павленко В. С. Захист прав військовослужбовців та їх сімей: міжнародно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 131–133.

7. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їхніх сімей : Закон України від 15 червня 2004 р. № 1763-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text>

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine 28.06.1996 No. 254k/96-BP. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-bp#Text> [in Ukrainian].
2. Dzhus, O.A., Zolotarova, M.K., Kopotun, I.M. & Makarova, T.P. et al. (2023). *State guarantees of protection of social rights of servicemen and their family members: general social protection of servicemen and their family members; social protection of servicemen and their family members in a special period (in particular, during martial law); international aspect of social protection of military personnel (NATO standards)*. Kyiv. VD «Profesional». Retrieved from <https://jurkniga.ua/contents/derzhavni-garantii-zakhistu-sotsialnikh-prav-viyskovosluzhbovtziv-i-chleniv-ikh-simey.pdf> [in Ukrainian].
3. Beikun, A. & Klachko, A. (2022). Social protection of military personnel: regulatory and legal provision and essence. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 6, 90–94. Retrieved from: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/6/14.pdf> [in Ukrainian].
4. On social and legal protection of military personnel and members of their families: Law of Ukraine, No. 2011-XI (1991, December 20). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
5. On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine, No. 3551-XII (1993, October 10). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
6. Pavlenko, V. S. (2020). Protection of the rights of servicemen and their families: international legal aspect. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 7, 131–133 [in Ukrainian].
7. On state guarantees of social protection of servicemen who are released from service in connection with the reform of the Armed Forces of Ukraine, and members of their families: Law of Ukraine, No. 1763-IV (2004, June 15). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text> [in Ukrainian].

Загоруй Іван Семенович

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін Східноукраїнського національного університету

імені Володимира Даля

ORCID 0000-0002-7043-1645

Загоруй Людмила Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного та приватного права Східноукраїнського національного університету

імені Володимира Даля

ORCID 0000-0002-7374-4137

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РЕІНТЕГРАЦІЇ В ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Засадничі основи конституційного ладу України, визнані й закріплені конституційні права людини та громадянина в Україні дають підставу стверджувати, що соціальна державна політика є пріоритетною, орієнтованою на реалізацію соціальних прав і потреб людини, громадян та соціальних груп. Поняття соціальної політики здебільшого пов'язується із системою державних заходів щодо регулювання відносин між соціальними групами з метою підвищення суспільного добробуту, поліпшення якості і рівня життя, раціонального використання трудових ресурсів тощо. Серед загальних питань соціальної політики в Україні актуалізується сфера соціальної ветеранської політики, пов'язаної з соціальною реінтеграцією ветеранів війни.

Ключові слова: соціальна політика, соціальний захист, послуга, пільга, ветерани війни, соціальна реінтеграція.

Zahoruy Ivan

PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic-Legal and Socio-Political Disciplines, Volodymyr Dahl East Ukrainian

National University

ORCID 0000-0002-7043-1645

Zahoruy Ludmila

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public and Private Law, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ORCID 0000-0002-7374-4137

SOCIAL POLICY OF UKRAINE TOWARDS WAR VETERANS: PERSPECTIVES OF REINTEGRATION INTO CIVILIAN LIFE

The fundamental principles of Ukraine's constitutional order, recognized and enshrined human and civil rights in Ukraine, provide grounds to assert that social state policy is a priority, aimed at the realization of social rights and needs of individuals, citizens, and social groups. The concept of social policy is mostly associated with a system of state measures to regulate relations between social groups to improve public welfare, enhance the quality and standard of living, and ensure the rational use of labor resources, among other objectives. Among the general issues of social policy in Ukraine, the sphere of social veteran policy, related to the social reintegration of war veterans, is becoming more relevant.

Keywords: social policy, social protection, service, benefit, war veterans, social reintegration.

Питанням соціальної політики в Україні, шляхів її реалізації та сучасним викликам присвячено чимало наукових праць, серед яких варто назвати роботи: В.С. Венедіктова, О.Л. Іванової, О.В. Макарової, К.М. Ніколаєць, О. В. Скрипнюка, Г.І. Чанишевої, Ф.П. Шульженка, О.М. Ярошенка та ін. Не залишаються поза увагою науковців питання соціальної політики держави щодо ветеранів війни в умовах воєнного стану в Україні та в повоєнний період – це праці О. Гришук, В. Крижної, Т. Коленіченко, О. Кадикало, М. Савчина, Н. Оніщенко, А. Осадчого, Т. Фулей та ін.

На сьогодні актуальним є дослідження проблеми щодо ветеранів війни в Україні та перспектив їхньої реінтеграції в цивільне життя. Складовими реінтеграції військових, ветеранів війни до повноцінного життя у своїх громадах є реабілітація та реадаптація, соціальні гарантії, соціальна підтримка сім'ї,

житло, пільги, професійна підготовка та зайнятість і ін. У статті акцентується увага на державних послугах і пільгах для ветеранів війни.

Стає очевидним, що ветеранська підтримка потребує системної уваги держави, науковців, міжнародної спільноти та реформування державних гарантій з урахуванням значного збільшення осіб, які отримали або отримають статус ветеранів з огляду тривалої війни РФ, потребують соціально-правової підтримки та професійної адаптації. Остаточну кількість таких осіб на сьогодні неможливо передбачити, але обсяг підтримки ветеранів війни залежить від кількості вказаних осіб, оскільки це пов'язано з витратами Державного бюджету. Нагадаємо, що відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» до ветеранів війни належать: учасники бойових дій; особи з інвалідністю внаслідок війни; учасники війни (стаття 4). Отже, обсяг підтримки залежить від верифікації статусів ветеранів, набутих відповідно до вказаного Закону. Фахівці справедливо вважають, що найбільшим викликом в цій сфері є наявність належного фінансування (в деяких випадках недостатніх або відсутніх). Як зауважують експерти, для розв'язання цього питання держава повинна раціонально використовувати бюджетні кошти, що є можливим за допомогою відходу від пільг до послуг, які сприяють реінтеграції [1]. Звернемо увагу на вказаний підхід фахівців. В Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі – Закон про захист) в розділі III закріплені пільги ветеранів до переліку яких входять медичні пільги, житло-комунальні, безоплатний проїзд, пільги у сфері трудових правовідносин, пільги у закладах, що надають соціальні послуги, у сфері освіти тощо. Отже, пільги – це особливі привілеї або знижки, які надаються певним категоріям громадян (наприклад, ветеранам) для зменшення фінансового навантаження або отримання переваг у певних сферах життя. З урахуванням цього наявність пільг характеризується фінансовою вигодою для отримувача та навантаженням для того, хто зобов'язаний її надавати, вони повинні бути законодавчо закріплені, з чітким переліком категорій осіб, які мають на них право. Механізм отримання регулюється державою, тому в складні часи для держави – може бути

призупинений, наприклад, дію пункту 3 частини першої статті 12 Закону про захист зупинено на 2024 рік згідно із Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», аналогічний підхід був і в 2023 році. Це стосується безоплатного санаторно-курортного лікування або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування.

Відмінність послуг від пільг полягає в характері та способі надання підтримки. Послуги – це дії або допомога, надані державними або приватними організаціями, установами спрямовані на задоволення певних потреб громадян. Послуги можуть включати різні види підтримки, що надаються безпосередньо або через певні установи (медичне обслуговування, юридична допомога, послуги у сфері освіти тощо). Деякі послуги можуть бути безкоштовними або за зниженою ціною, але важливо, що вони надають конкретні дії або допомогу. Наприклад, медичне обслуговування, включаючи консультації лікарів та лікування; психологічна допомога та реабілітація; правничка допомога; освітні програми та професійна підготовка.

Якщо порівняти категорію «пільги» з категорією «послуги», то можна зазначити, що, по-перше, пільги надають фінансові або матеріальні вигоди, тоді як послуги – це конкретні дії або допомога. По-друге, пільги часто знижують вартість певних товарів або послуг, тоді як послуги передбачають отримання певних дій (лікування, навчання, консультації). По-третє, пільги можуть бути універсальними для певних груп (наприклад, для ветеранів війни), тоді як послуги часто надаються на запит або за потреби.

Таким чином, обидва типи підтримки важливі, але пільги більше орієнтовані на фінансові переваги, а послуги – на практичну допомогу у вирішенні конкретних соціальних проблем. Для ветерана війни як пільги, так і послуги є важливими, але їх актуальність може змінюватися залежно від конкретної ситуації та потреб ветерана. Наприклад, якщо ветеран потребує медичної допомоги або реабілітації, то медичні послуги, такі як лікування, психологічна допомога, фізіотерапія, можуть бути більш актуальними. Так само й у випадку, коли ветеран шукає роботу або хоче підвищити свою кваліфікацію,

за важливістю переважатимуть послуги з перепідготовки, навчання або професійного консультування. Якщо ветеран потребує підтримки у вирішенні побутових проблем, таких як житло або комунальні послуги, пільги на оплату житлово-комунальних послуг, проїзд або податки можуть мати більшу значущість. Однак, якщо ветеран стикається з фінансовими труднощами пільги, які зменшують витрати на необхідні товари та послуги (наприклад, комунальні платежі, проїзд у транспорті, податкові знижки), можуть бути критично важливими. Якщо зазначених проблем немає, відповідно більш актуальними можуть бути послуги, які сприяють подальшому розвитку особистості, зокрема, освітні програми або консультації щодо підприємницької діяльності. Послуги, що сприяють професійній та соціальній адаптації, такі як навчання, психологічна підтримка та працевлаштування, можуть бути більш актуальними для успішної інтеграції ветерана в цивільне життя. Пільги, які забезпечують фінансову стабільність і знижують витрати на щоденне життя, можуть допомогти ветерану зосередитися на довгострокових цілях.

Також має значення чи має ветеран сім'ю. Пільги на житло, освіту для дітей, соціальні виплати можуть мати пріоритет для забезпечення добробуту всієї сім'ї, якщо ветеран має сім'ю. Послуги, що забезпечують соціальну підтримку, консультування, медичну допомогу, можуть бути більш актуальними для підтримки якості життя ветерана, який живе один.

На підставі вказаних міркувань зазначимо, що пільги й послуги – важливі для ветерана війни, але їх актуальність залежить від конкретних обставин та потреб ветерана. Зокрема, актуальність пільг для ветеранів існує тоді, коли такі особи стикаються з фінансовими труднощами та потребують негайної матеріальної підтримки. Важливість послуг переважає у випадках, коли ветеран війни потребує допомоги у вирішенні специфічних проблем (медичне лікування, психологічна реабілітація, професійна адаптація) або, коли акцент зміщується в площину довгострокової реінтеграції в цивільне життя.

Ідеальною ситуацією є збалансований підхід, за якого ветеран має доступ як до пільг, що забезпечують стабільність, так і до послуг, що допомагають вирішувати конкретні проблеми та розвиватися.

Отже, для удосконалення системи захисту ветеранів в Україні необхідно впровадити комплексний підхід, який вимагає внесення змін в чинне законодавство, як-то, доповнення переліком послуг до розділу III Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Процедура реалізації послуг для ветеранів має бути чітко визначена Урядом. Для уникнення суперечностей та дублювання найкраще було б звести в єдину систему нормативно-правові акти, що стосуються прав і гарантій соціального захисту ветеранів війни.

Оптимізації роботи в цій сфері сприятиме цифровізація послуг, тобто впровадження електронних кабінетів для ветеранів війни, електронних сервісів для подачі заяв, отримання консультацій та моніторингу статусу звернень. Також доцільно використовувати сучасні технології (наприклад, блокчейн для захисту персональних даних, штучний інтелект для аналізу потреб ветеранів) у наданні послуг ветеранам війни. Зазначене сприятиме створенню ефективної та всеохопної системи підтримки ветеранів війни, яка відповідатиме їхнім потребам і забезпечуватиме гідний рівень життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сачук Ю., Звягінцева М., Федорович І., Мойса Б., Ганущак Ю., Несходовський І., Бетлій О. Соціальні політики щодо ветеранів, людей з інвалідністю та пенсіонерів. Платформа UAReforms. URL: <https://uareforms.org/pages/new-page-657>

REFERENCES

1. Sachuk, Y., Zvyahintseva, M., Fedorovych, I., Moysa, B., Hanushchak, Y., Neskhodovskyi, I. & Betliy, O. *Social policies for veterans, people with disabilities*

and pensioners. UAReforms platform. Retrived from:
<https://uareforms.org/pages/new-page-657> [in Ukrainian].

Петросян Крістіна Єрвандівна

доктор філософії зі спеціальності 081 «Право», доцент кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля

ORCID 0000-0003-4624-1750

Котова Любов Вячеславна

кандидат юридичних наук, професор, завідувач кафедри публічного та приватного права СНУ ім. В. Даля

ORCID 0000-0003-2521-0015

ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ВЕКТОР ФОРМУВАННЯ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

У науковій публікації наголошено на тому, що пріоритетним завданням для України наразі залишається забезпечення належного рівня соціального захисту населення, особливо, коли кількість осіб, що потребують такого захисту лише збільшується з огляду на триваючу повномасштабну війну. Автори вказують на тенденцію зростання кількості соціальних послуг і виплат для певних категорій населення, зокрема, для військовослужбовців та членів їх сімей, що свідчить перш за все про необхідність подальшого дослідження цієї сфери та перспективної розробки законодавства в сфері соціального захисту. В публікації констатовано початок процесу формування військово-соціальної політики держави через таку відправну точку як військово-соціальна робота.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні послуги, військовослужбовці, військово-соціальна політика, військово-соціальна робота.

Petrosyan Kristina

Doctor of Philosophy in Law, Associate professor

*of the Department of Public and Private Law, Volodymyr Dahl East Ukrainian
National University*

ORCID 0000-0003-4624-1750

Kotova Liubov

*PhD in Law, Professor, Head of the Department of Public and Private Law,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
ORCID 0000-0003-2521-0015*

MILITARY SOCIAL WORK AS A VECTOR FOR SHAPING THE STATE'S MILITARY SOCIAL POLICY

This scientific publication emphasizes that ensuring an adequate level of social protection for the population remains a priority for Ukraine, especially considering the increasing number of people in need due to the ongoing full-scale war. The authors point to a growing trend of social services and benefits for certain categories of the population, particularly for military personnel and their families, indicating the need for further research in this area and the prospective development of social protection legislation. The publication states the beginning of the process of forming the state's military social policy through such a starting point as military social work.

Keywords: social protection, social services, military personnel, military social policy, military social work.

Ефективність функціонування соціальної держави на сьогодні залежить від багатьох об'єктивних факторів, в тому числі від факторів-загроз, що стримують економічний розвиток України та знижують ефективність функціонування держави. До таких можна віднести, зокрема, економічну та фінансову кризи, пандемію COVID-19 та інші загрози здоров'ю населення, повномасштабну військову агресією рф і запровадження воєнного стану на всій території України тощо. Водночас, до умов позитивного впливу слід віднести такі, що пов'язані з активним процесом євроінтеграції України та приведенням внутрішнього законодавства до стандартів ЄС. Тому важливим кроком у становленні України як соціальної держави є забезпечення розвитку та дотримання принципів правової держави.

Завдяки такому інструменту як соціальне забезпечення, що є необхідним елементом правової і соціальної держави, громадяни відчують участь і підтримку держави. Так, чим вище якість наданого соціального забезпечення в

країні, тим вище показник задоволеності населення політичними інституціями, що реалізують державну політику в соціальній сфері. Соціальна держава повинна сприяти соціальному захисту населення та підвищенню їх життєвого рівня, а також охороняти права і свободи людини, гарантувати соціальний добробут і злагоду в суспільстві, особливо дбаючи про соціально вразливі верстви населення. Зазначимо, що тенденція зростання кількості соціальних послуг і виплат, а також категорій населення, що потребують соціального захисту в умовах воєнного стану та подальшого повоєнного відновлення, з урахуванням доктринального та перспективного унормування в соціальній сфері, зокрема, такої категорії як військовослужбовці та члени їх сімей, свідчить перш за все про необхідність подальшого дослідження цієї сфери, її аналізу та перспективну розробку законодавства в сфері соціального захисту, у тому числі, щодо військовослужбовців та членів їх сімей.

Аналіз внутрішнього законодавства в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, а також наукових праць вчених, певних аналітичних звітів і веб-сайтів державних органів, дозволив нам представити власну періодизацію становлення та розвитку системи правового регулювання галузі права соціального забезпечення, найважливішим з яких, на наш погляд, є перспективний етап - так званий етап повоєнного відновлення та вступу України до Європейського Союзу. Саме на цьому етапі, на нашу думку, необхідно впроваджувати нову модель соціальної політики в Україні, яка відповідає принципам та стандартам соціальної політики Європейського Союзу. Ця модель має бути спрямована на покращення якості життя громадян, протидію демографічним змінам, підвищення рівня соціального захисту та зменшення бідності. Враховуючи фінансові можливості держави, акцент має робитися на адресності надання соціальних послуг та ефективному використанні коштів.

Під час реалізації цієї моделі необхідним є врахування основних принципів функціонування ЄС, зокрема «нероздільності соціального та економічного прогресу». Окрім того, важливим вбачаємо розвиток соціальної політики держави, в якій закладаються принципи та культура взаємоповаги безпосередньо

між людьми, а також між людиною та інституціями (державними й приватними), що повністю відповідає баченню Європейської комісії з підтримки політик держав-членів у сфері соціального залучення (безбар'єрності) і соціального захисту.

Вважаємо, що наразі ми можемо констатувати початок процесу формування військово-соціальної політики держави, яка буде спрямована на реалізацію положень Конституції України [1] та Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [2], а також іншого спеціального законодавства в цій сфері через таку відправну точку як військово-соціальна робота.

З урахуванням довготривалого та перспективного унормування соціального забезпечення, захисту та надання соціальних послуг такій категорії, як військовослужбовці (діючі, колишні) та члени їх сімей, перспективним вбачається розвиток військово-соціальної роботи як напрямку соціальної політики держави в цілому. Нормативне визначення такої роботи (діяльності) не закріплено в діючому законодавстві, але доволі активно цей термін використовується правниками-науковцями, фахівцями з соціальної роботи та психологами. Так, «військово-соціальна робота» - термін, який зазначений у Директиві командувача Національної гвардії України № Д15 від 26 червня 2017 р. «Про вдосконалення організації роботи з особовим складом у Національній гвардії України», однак, який також не містить визначення цього терміну. В згадуваній Директиві військово-соціальна робота визначена як напрямок роботи з особовим складом НГУ, за який відповідає заступник командира частини по роботі з особовим складом.

Наразі для фахівців структур морально-психологічного забезпечення особового складу Збройних сил України розроблено Довідник, що містить розділ «Військово-соціальна робота» [3].

Вчений В.І. Савицький характеризує військово-соціальну роботу як інтегрований варіант соціальної роботи й управління військами, спрямований на військове виховання, роботу з гуманітарних питань. Ця взаємопов'язаність

обумовлюється методологічним підґрунтям соціальної роботи, яка базується на системному уявленні про суспільство, його цілісність, розуміння закономірностей, що впливають із взаємодії та взаємозалежності суспільства та людини, людини та природи [4].

З урахуванням наведеного, В.І. Савицький пропонує такі типи клієнтів військової соціальної роботи, як: 1. військовослужбовці (офіцери, прапорщики та мічмани, сержанти та старшини, солдати та матроси), відповідно соціальна робота з військовослужбовцями; 2. працівники Збройних Сил: це – цивільні громадяни, що працюють в установах силових відомств за наймом і не є військовослужбовцями; 3. жінки – військовослужбовці та працівниці ЗСУ; 4. військові пенсіонери, колишні військовослужбовці: це – соціальна робота з особами, яких звільнено з військової служби; 5. учасники Другої Світової війни та інших воєн; 6. сім'ї нинішніх і колишніх військовослужбовців – соціальна робота з членами сімей військовослужбовців; 7. допризовна та призовна молодь – соціальна робота з допризовною та призовною молоддю [4].

Отже, в цілому військово-соціальну роботу можна визначити як комплекс соціально-правових, економічних та інших заходів, які проводяться державою, органами військового управління, що спрямовані на забезпеченні матеріально-побутових умов та пільг військовослужбовців, громадян, звільнених з військової служби, членів сімей військовослужбовців. Основними завданнями військово-соціальної роботи є: захист соціальних норм і гарантій військовослужбовців відповідно до чинного законодавства; адаптація військовослужбовців до змінних умов, робота із сім'ями військовослужбовців тощо.

Інші дослідники вбачають у перспективних напрямках розвитку військово-соціальної роботи такі аспекти: управління соціальними послугами в громаді, взаємодія ресурсів громади та військових частин, залучення неприбуткових організацій та соціальних служб у взаємодію з фахівцями, які виконують військово-соціальну роботу, створення робочих місць для військовослужбовців, які вийшли в запас, розроблення державної політики щодо військовослужбовців і членів їхніх сімей [5, с. 416].

Переконані, що цей напрям соціальної роботи має значні перспективи розвитку та може стати відправною точкою для формування військово-соціальної політики держави в цілому.

Водночас важливим на етапі післявоєнного відновлення вважаємо також впровадження інтегрованої стратегії соціального захисту з урахуванням специфічного статусу окремих категорій населення, таких як ветерани тощо. Тому виникає необхідність у проведенні аналізу компонентів існуючої соціальної системи з метою забезпечення гармонійного та самостійного життя людини. Також потрібно встановити чіткі, прозорі та об'єктивні критерії, які визначатимуть право на отримання соціальних послуг і виплат.

На нашу думку, соціальна політика, у тому числі такий її вектор як військово-соціальна, має бути людиноцентричною, гнучкою та спроможною надавати послуги й виплати незалежно від місця перебування в Україні та базуватися на довгострокових цілях відповідно до соціальної політики ЄС. Серед пріоритетних напрямків періоду післявоєнного відновлення залишаються: підвищення рівня пенсійного забезпечення, цифрова трансформація соціальної сфери, соціальна підтримка малозабезпечених та осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах, безбар'єрна інтеграція всіх членів суспільства, зокрема військовослужбовців, ветеранів війни, осіб з інвалідністю, інших маломобільних груп у соціально-економічне життя громад [6, с. 95]. Наведена модель соціальної політики сприятиме забезпеченню підвищення якості життя, демографічній стійкості, достатнього рівня соціального захисту та довіри громадян до влади.

На підтвердження представленої в роботі думки також наведемо міркування професорки Ю.Ю. Івчук, яка аналізуючи чинне законодавство у сфері соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей, виокремлює запроваджені в умовах воєнного стану новели, що мають значний вплив на сутнісне наповнення поняття права на соціальний захист військовослужбовців, до яких належать: підвищення розміру грошового забезпечення військовослужбовців; нормативне закріплення права на виплату одноразової

грошової допомоги членам сім'ї військовослужбовців, які загинули в період дії воєнного стану з 24.02.2022; конкретизація процедури надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану в медичних закладах за межами України; розширення переліку категорії осіб, які визнаються ветеранами війни та членами сімей загиблих Захисників і Захисниць України; спрощення процедури отримання статусу учасника бойових дій; нормативне закріплення права на соціальну та професійну адаптацію; розширення переліку категорії осіб, які мають право на пенсійне забезпечення; забезпечення рівних можливостей матері і батька, які є військовослужбовцями, на догляд за дитиною в особливий період; нормативне закріплення права на додаткову грошову винагороду військовослужбовцям і членам їх сімей у разі загибелі військовослужбовця) [7, с. 104]. Погоджуємось із думкою вченої та вбачаємо в умовах збройної агресії тенденцію щодо зростання видів та кола осіб, що потребують соціального захисту. Це вкотре підтверджує думку про необхідність формування воєнно-соціальної політики у сфері соціального забезпечення населення.

Підтримуючи позицію вчених щодо системності в праві соціального забезпечення, як об'єктивної вимоги до правового механізму, на нашу думку, це має відобразитися в системі законодавства та відповідно бути втіленим з прийняттям кодифікованого нормативно-правового акта – Соціального кодексу України. Відповідно, в аспекті досліджуваної тематики, в Загальній частині Соціального кодексу України вважаємо за необхідне закріпити норми, що регулюють специфіку й загальні положення, а також правові інститути, що визначають засади функціонування соціальної держави на основі соціальної політики, зокрема, її новий напрям «військово-соціальна робота».

Підсумовуючи наведене, можемо констатувати, що військова соціальна робота як підґрунтя військової політики держави в цілому втілює:

соціальний захист з метою забезпечення достатніх умов життя військовослужбовців та членів їхніх сімей,

соціальну підтримку колишніх військовослужбовців;

соціальне забезпечення шляхом реалізації державних гарантій задоволення соціальних потреб широкого кола осіб, що мають на це право;
соціальне обслуговування через надання соціальних послуг;
адаптаційну та психологічну роботу як з діючими так і з колишніми військовослужбовцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.
3. Довідник з МПЗ. URL: <https://dovidnykmpz.info/>
4. Савицький В.І. Особливості військової соціальної роботи з різними категоріями клієнтів. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4875/1/11%20-%201_9_%20-%2022.pdf.
5. Трубавіна І.М., Цибулько Л. Г., Мартинюк А.Ю. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей та військово-соціальна робота в Україні: історичний аспект і закордонний досвід. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «педагогіка. Соціальна робота». 2021. Випуск 1 (48). С. 414-418. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5c4e41c-15d2-4711-b86f-29a3d3226df7/content>
6. Петросян К. Є. Забезпечення принципу верховенства права в процесі реалізації конституційного права на соціальний захист. Дис. на здоб. ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», СНУ ім. В. Даля, Київ, 2024. 251 с.
7. Івчук Ю. Ю. Соціальний захист окремих категорій громадян в умовах воєнного стану: законодавчі новели та проблемні аспекти. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2023. № 2(46), С. 101-111. URL:

https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/725/689?fbclid=IwAR20_q212WbZSaSCwsAaIFLkYbh0fQ8cN0sgAV2MbZBXw-HDXBYwTbQdg7fxtg

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine, No. 254k/96-BP (1996, June 28). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Law of Ukraine On social and legal protection of military personnel and their family members, No. 2011-XII (1991, December 12). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
3. Directory of MPZ. Retrieved from: <https://dovidnykmpz.info/> [in Ukrainian].
4. Savytskyi, V. I. Features of military social work with different categories of clients. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4875/1/11%20-%201_9_%20-%2022.pdf [in Ukrainian].
5. Trubavina, I. M., Tsybulko, L. H. & Martyniuk A. Yu. (2021). Social work with military personnel and members of their families and military social work in Ukraine: historical aspect and foreign experience. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: 'pedagogy. Social work'*, Issue 1 (48), 414–418. Retrieved from: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5c4e41c-15d2-4711-b86f-29a3d3226df7/content> [in Ukrainian].
6. Petrosian, K. Ye. (2024). Ensuring the principle of the rule of law in the process of implementing the constitutional right to social protection. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Ivchuk, Yu. Yu. (2023). Social protection of certain categories of citizens under martial law: legislative novelties and problematic aspects. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, 2(46), 101–111. Retrieved from: https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/725/689?fbclid=IwAR20_q212WbZSaSCwsAaIFLkYbh0fQ8cN0sgAV2MbZBXw-HDXBYwTbQdg7fxtg [in Ukrainian].

Мартінова Лілія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри господарсько-правових та суспільно-політичних дисциплін Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ORCID 0000-0002-5593-990X

Мартинов Андрій Анатолійович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і банківської справи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

ORCID 0000-0001-9337-9141

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІЛЬГ В ОПОДАТКУВАННІ ВETERANІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

В роботі досліджено проблеми нормативно-правового регулювання щодо надання податкових пільг ветеранам війни в Україні. Розглянуто правове поле, що регулює правовий статус ветеранів війни в Україні та механізм забезпечення соціальних гарантій для них, в тому числі пільг в оподаткуванні. Визначено, що законодавство України, яке регулює встановлення для ветеранів війни пільг в оподаткуванні має певні прогалини та неузгодженість по окремим правовим нормам, а також потребує подальшого уточнення, деталізації та систематизації.

Ключові слова: ветеран війни, податок, збір, пільги.

Martynova Liliia

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic, Legal and Social Sciences and Humanities Volodymyr Dahl East

Ukrainian National University

ORCID 0000-0002-5593-990X

Martynov Andrii

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of finance and banking Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ORCID 0000-0001-9337-9141

LEGAL GUARANTEES OF TAX BENEFITS FOR WAR VETERANS IN UKRAINE

The article examines the problems of regulatory and legal regulation of tax benefits for war veterans in Ukraine. The author examines the legal framework governing the legal status of war veterans in Ukraine and the mechanism for ensuring social guarantees for them, including tax benefits. It is determined that the legislation of Ukraine regulating the establishment of tax benefits for war veterans has certain gaps and inconsistencies in certain legal provisions, and also requires further clarification, detailing and systematisation.

Keywords: war veteran, tax, fee, benefits

Повномасштабне вторгнення в Україну у лютому 2022 року з боку Російської Федерації поставило перед нашою державою нові виклики та обумовило необхідність оперативного вирішення завдань забезпечення стійкості соціально-економічної системи та консолідації ресурсів для оборони суверенітету та захисту від російської навали.

Війна в Україні є причиною виникнення великої кількості ветеранів, які потребують з боку держави допомоги у поверненні їх до звичайного цивільного життя.

Тому серед багатьох актуальних питань повстало питання визначення та уточнення на законодавчому рівні правового статусу ветеранів війни в Україні, а також забезпечення та реалізації правових гарантій їх підтримки державою.

Метою дослідження є визначення правових гарантій забезпечення пільг в оподаткуванні ветеранів війни в Україні.

Правовий статус ветеранів війни визначений Законом України від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (далі – Закон України про ВВ) [1].

Згідно з ст. 4 Закону України про ВВ ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни.

У статтях 12 – 16 закон України про ВВ визначено широкий перелік пільг ветеранам війни та гарантії їх соціального захисту.

До основних груп соціальних пільг, що можуть надаватись ветеранам війни з боку держави, відносяться пільги з:

- 1) першочергового обслуговування, а також безоплатного лікування та одержання ліків за рецептами лікарів;
- 2) знижки з оплати комунальних послуг;
- 3) безкоштовного проїзду міським транспортом, а також всіма видами транспорту міжнародного сполучення (в залежності від категорії ветеранів - 1 раз на 2 роки (туди і назад) безкоштовно або 1 раз на рік туди і назад з 50% знижкою);
- 4) **забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов;**
- 5) **відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва і городництва;**
- 6) пільги із сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету.

У нашому дослідженні хочемо зупинимось більш детально саме на останній групі пільг.

- 1) Перш за все, для ветеранів війни існують пільги на податок з доходів фізичних осіб.

Так, відповідно до пп.165.1.1 статті 165 Податкового кодексу України (далі - ПКУ) звільняється від оподаткування сума щорічної разової грошової допомоги, яка виплачується до Дня Незалежності [2].

Також, відповідно до норм статті 165 доходи, які отримуються ветеранами під час воєнного стану як благодійна допомога, не оподатковуються, якщо вони мають визначене цільове призначення.

Згідно з п.п. 165.1.1 п. 165.1 ст. 165 ПКУ до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються, зокрема компенсаційні виплати з бюджету в межах середнього заробітку працівників, призваних на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Це означає, що дохід, отриманий працівниками, призваними на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період у вигляді компенсаційних виплат, який виплачується роботодавцем за рахунок коштів державного бюджету у межах середнього заробітку, звільняється від оподаткування ПДФО та військовим збором, що зазначено у п.п.1.7 пункту 16¹ підрозділу 10 розділу XX [ПКУ](#).

2) Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Оскільки цей вид податку відноситься до місцевих податків, то відповідно до пп. 266.4.2. п. 266.4 ст. 266 ПКУ право на встановлення пільги з податку, що сплачується на відповідній території, з об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, громадських об'єднань, благодійних організацій, релігійних організацій України та інших суб'єктів залишається за міськими, селищними радами та радами об'єднаних територіальних громад.

Нормами пп 4.1 ст 266 ПКУ визначено загальні вимоги до зменшення бази оподаткування об'єкта/об'єктів житлової нерухомості, а саме:

а) для квартири/квартир незалежно від їх кількості - на 60 кв. метрів;

б) для житлового будинку/будинків незалежно від їх кількості - на 120 кв. метрів;

в) для різних типів об'єктів житлової нерухомості, в тому числі їх часток (у разі одночасного перебування у власності платника податку квартири/квартир та житлового будинку/будинків, у тому числі їх часток), - на 180 кв. метрів.

Отже, на законодавчому рівні немає єдиного підходу щодо встановлення розміру пільг для ветеранів війни в Україні, оскільки остаточне рішення щодо визначення розміру пільги податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, законодавець залишив на розсуд місцевих рад.

3) Земельний податок.

Згідно з п.п. 281.1.4 ст. 281 ПКУ від сплати земельного податку звільняються ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

У пп. 281.2 ст. 281 ПКУ зазначається, що звільнення від сплати податку за земельні ділянки поширюється на земельні ділянки у межах граничних норм:

- для ведення особистого селянського господарства - у розмірі не більш як 2 гектари;
- для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка): у селах - не більш як 0,25 гектара, в селищах - не більш як 0,15 гектара, в містах - не більш як 0,10 гектара;
- для індивідуального дачного будівництва - не більш як 0,10 гектара;
- для будівництва індивідуальних гаражів - не більш як 0,01 гектара;
- для ведення садівництва - не більш як 0,12 гектара.

4) Збір за місця для паркування транспортних засобів.

Згідно з 268¹.2.1 пункту 268¹.2 статті 268¹ ПКУ об'єктом оподаткування є земельна ділянка, яка згідно з рішенням сільської, селищної, міської ради спеціально відведена для забезпечення паркування транспортних засобів на автомобільних дорогах загального користування, тротуарах або інших місцях, а також комунальні гаражі, стоянки, паркінги (будівлі, споруди, їх частини), які побудовані за рахунок коштів місцевого бюджету, за винятком площі земельної ділянки, яка відведена для безоплатного паркування транспортних засобів, передбачених [статтею 30](#) Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" [5].

Стаття 30 Закону України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні" встановлює право безоплатного паркування лише для осіб з інвалідністю.

Враховуючи вищевказане, ветерани війни не сплачують зазначений збір лише у разі наявності в них інвалідності, а отже фактично не мають жодних пільг зі сплати збору за місця для паркування транспортних засобів, пов'язаних зі статусом ветерана війни.

5) Туристичний збір: згідно з пп. 268.2.2 ст 268 ПКУ ветерани війни не є платниками туристичного збору

б) Пільги зі сплати судового збору. Відповідно до п.13 ч.1 ст 5 Закону України «Про судовий збір» [3] та ч.2 ст 22 Закону України по ВВ, а також Постанови Касаційного адміністративного суду №600/1927/23 від 12.12.2023 ветерани війни звільняються від сплати судового збору та судових витрат по справам, що стосуються захисту їх законних прав[4] .

Таким чином, на підставі проведеного дослідження можна зробити висновки щодо неоднозначності та неузгодженості окремих нормативно-правових актів, що регулюють забезпечення пільг в оподаткуванні для ветеранів війни в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

2. Податковий кодекс України: Кодекс від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

3. Про судовий збір: Закон України від 8 липня 2011 року № 3674-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text>

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного від 12.12.2023 №600/1927/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598438>

5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні. Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

REFERENCES

1. On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine, No. 3551-XI (1993, October 22). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

2. Tax Code of Ukraine: Code, No. 2755-VI (2010, December 2). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].

3. Law of Ukraine On court fees, No. 3674-VI (2011, July 8). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> [in Ukrainian].

4. Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Cassation Administrative Court, No. 600/1927/23 (2023, December 12). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598438> [in Ukrainian].

5. Law of Ukraine On the basics of social security for persons with disabilities in Ukraine, No. 875-XII (1991, March 21). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].

Гусаков Євген Ігорович

*аспірант, юридичний факультет, Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

ORCID 0009-0004-5771-0609

ПРАВО ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ НА ПРАЦЮ В РОЗРІЗІ ДОСВІДУ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

У роботі розглядається комплексний правовий механізм, запроваджений у США та спрямований на підтримку ветеранів у їхньому переході (*англ. transition*) до цивільного життя в частині права ветеранів на працю, що може стати цінним джерелом для очікуваної реформи механізму соціальної підтримки ветеранів в Україні.

Ключовими компонентами відповідного механізму, що функціонує у США, є Закон про права на працевлаштування та зайнятість військовослужбовців Збройних сил США (Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act, USERRA), Закон про пільги для ветеранів (Veterans' Preference Act), кодифіковані норми Кодексу Сполучених Штатів (U.S. Code) та інші нормативні акти та державні програми. Крім того, в роботі описано правові гарантії та деякі стимули для роботодавців, які наймають ветеранів.

Спираючись на досвід США, дана робота має на меті окреслити можливий підхід до того, як Україна, перебуваючи в умовах тривалої війни, може імплементувати подібні правові заходи та стимули для підтримки українських ветеранів під час їхнього переходу від військової служби до цивільного життя.

Ключові слова: ветерани війни, право ветеранів на працю, перехід ветеранів до цивільного життя, ветеранські програми, Сполучені Штати Америки.

Husakov Yevhen

PhD student, Faculty of Law, Volodymyr Dahl East Ukrainian

National University

ORCID 0009-0004-5771-0609

THE EMPLOYMENT RIGHTS OF WAR VETERANS IN TERMS OF THE U.S. EXPERIENCE

This article studies the comprehensive legal framework of the United States aimed at supporting veterans in their transition to civilian employment in the context of the veteran's right to employment, which can serve as a valuable source for reforming the social support system for veterans in Ukraine.

The key components of this system in the U.S. include the Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act (USERRA), the Veterans' Preference Act, codified rules of the U.S. Code and other regulatory acts and government programs. Additionally, the article discusses incentives for employers who hire veterans.

Based on the American experience, the article explores a probable approach of how Ukraine, currently engaged in prolonged warfare, can implement similar legal measures to support Ukrainian veterans during their transition from military service to civilian life.

Key words: war veterans, veterans' right to employment, transition of veterans to civilian life, veteran programs, United States of America.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна продовжує захищати себе у тривалій повномасштабній війні, і кількість осіб, залучених до сил оборони, щодня зростає. В умовах цих викликів планування реінтеграції ветеранів у післявоєнне цивільне життя стає надзвичайно важливим завданням. Ветерани, які повертаються з військової служби, можуть стикатися з серйозними труднощами під час адаптації до цивільного життя, і Україна повинна створювати комплексну правову основу для підтримки відповідного процесу адаптації.

Наразі вносяться зміни до вже прийнятих основних нормативних актів, що встановлюють гарантії та права ветеранів війни на працю. До таких основних нормативних актів належить Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-ХІІ (далі – «Закон») [1], Кодекс законів про працю України (далі – «КЗпП України») [2], Закон України «Про зайнятість населення» № № 5067-VI від 5 липня 2012 [3], Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI, Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262-ХІІ, Закон України «Про соціальний і правовий захист

військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-ХІІ, Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 1994 р. № 94. «Про порядок надання пільг, передбачених Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та інші.

Названі акти передбачають для учасників бойових дій ряд пільг, зокрема щодо збереження робочого місця і середнього заробітку під час виконання державних або громадських обов'язків (*стаття 119 КЗпП*) [2], можливості брати відпустку у зручний для них час, отримання додаткової відпустки зі збереженням заробітної плати строком на 14 календарних днів на рік (*пункт 12 частини 1 статті 12 Закону*), а також переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності працівників та на працевлаштування у випадку ліквідації підприємства (*пункт 13 частини 1 статті 12 Закону*) [1].

Варто також згадати, що відповідно до пункту 8 частини 1 статті 14 Закону України «Про зайнятість населення» № № 5067-VI від 5 липня 2012, учасники бойових дій, зазначені у пунктах 19-21 частини першої статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» належать до категорій громадян, що мають додаткові гарантії у сприянні їх працевлаштуванню [3]. На практиці це означає, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 лютого 2023 р. № 124 «Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних» [4], роботодавцеві, який за направленням центру зайнятості працевлаштовує строком не менше ніж на один рік відповідних учасників бойових дій, які перебувають у статусі зареєстрованого безробітного понад один місяць, компенсується 50 відсотків фактичних витрат на оплату праці, але не більше розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством на момент виплати. Загальна тривалість виплати такої компенсації становить не більше шести місяців.

Разом з тим, положення згаданих актів в своїй більшості є такими що не враховують повною мірою потреби ветеранів та не забезпечують комплексного підходу щодо їх адаптації до цивільного життя.

Починаючи з 22 лютого 2024 року законодавець зареєстрував та опрацьовує більше 30 законопроектів зі змінами до Закону, спрямованих на вдосконалення правового регулювання статусу та соціального захисту ветеранів війни. Основна увага була приділена розширенню категорій осіб, що отримують статус учасників бойових дій (законопроекти №7128, №7454, №9337), а також спрощенню процедур присвоєння статусу ветерана (законопроекти №9126, №9141). Окремі проекти зосереджені на вдосконаленні медичного обслуговування ветеранів (законопроекти №8318, №8406) та захисту їхніх прав, включаючи право на працевлаштування і реабілітацію (законопроекти №10261, №9357). Зі свого боку науковці напрацьовують пропозиції щодо застосування дієвих заходів для вирішення конкретних проблем ветеранів, відновлення їх професійних навичок, а також для стимулювання роботодавців працевлаштовувати відповідну категорію людей.

Однак, незважаючи на активну законопроектну діяльність, на сьогоднішній день фактично відсутні спроби системного реформування законодавства, прийнятого ще в минулому столітті, як і системного аналізу практик та підходів країн із розвиненим законодавством у сфері соціального захисту ветеранів війни.

Сполучені Штати, маючи значний досвід ведення війн та значну кількість ветеранів війни, приділяють суттєву увагу відповідній проблематиці. В американських наукових джерелах та нормативних документах для позначення процесу адаптації ветеранів використовується дефініція «перехід» (*англ. transition*), яка охоплює широке коло викликів, з якими може стикатися ветеран після повернення з військової служби: від дискримінації, пов'язаної з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), до втрати цивільних та професійних навичок під час проходження військової служби [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській науковій літературі дослідження правових аспектів адаптації ветеранів війни до цивільного життя не отримує достатньої уваги, особливо в контексті аналізу досвіду країн, які вели та ведуть війни. Більшість досліджень зосереджені на

проблемах соціального захисту та медичної реабілітації ветеранів, тоді як аспекти їхньої економічної інтеграції, зокрема працевлаштування та професійної підготовки, залишаються недостатньо вивченими. Аналіз досвіду інших країн, зокрема США, не є предметом системних наукових досліджень, що також створює прогалини у розробці національних стратегій та політик у цій сфері.

Така ситуація свідчить про нагальну потребу у посиленні наукового підходу до вивчення закордонного досвіду адаптації ветеранів до цивільного життя, а також можливостей для імплементації відповідного досвіду в Україні. Розвиток наукових досліджень у цьому напрямку сприятиме більш ґрунтовному формуванню вітчизняної законодавчої бази та програм підтримки ветеранів.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження правового механізму адаптації (переходу) ветеранів до цивільного життя в Сполучених Штатах Америки, а також аналіз можливостей застосування досвіду США у контексті післявоєнної України.

Виклад основного матеріалу. Сполучені Штати пропонують комплексний підхід до адаптації ветеранів, який включає низку законів, програм та ініціатив, спрямованих на захист прав ветеранів на працю, професійну реабілітацію та розвиток підприємництва. Законодавча база США для адаптації ветеранів до цивільної трудової діяльності, говорячи про федеральний рівень, базується на кількох ключових компонентах, кожен з яких спрямований на вирішення різних проблем, з якими стикаються ветерани.

Одним з основних нормативних актів цього механізму є Закон про права на працевлаштування та зайнятість військовослужбовців Збройних сил США (Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act, USERRA), прийнятий у 1994 році [6][7]. Цей закон гарантує, що ветерани, які залишили свою цивільну роботу заради служби в армії, мають право повернутися на попередні посади або еквівалентну роботу після завершення служби без втрати стажу, заробітної плати чи пільг. USERRA поширюється на всіх роботодавців, включаючи федеральний уряд і уряди штатів, і охоплює широкий спектр військової служби, від дійсної служби до навчань вихідного дня. Закон також

забороняє дискримінацію на основі військової служби, гарантуючи, що ветеранам не відмовляють у працевлаштуванні та не ставляться до них несправедливо через виконання ними військових обов'язків. Ветерани також отримують гарантії збереження їх пенсійних планів на період їх військової служби.

На додаток до захисту, який надає USERRA, важливу роль у допомозі ветеранам у працевлаштуванні на федеральному рівні відіграє Закон про преференції для ветеранів (Veterans' Preference Act), прийнятий у 1944, а потім кодифікований у Кодексі Сполучених Штатів [8]. Цей закон надає ветеранам перевагу при прийомі на роботу на федеральному рівні, надаючи додаткові бали на конкурсних іспитах і надаючи пріоритет ветеранам при прийомі на роботу. Ветерани з інвалідністю, пов'язаною з проходженням служби, мають право на вищі бали при проходженні конкурсного відбору на відповідну посаду.

Крім всього іншого, у США реалізується низка державних програм, закріплених на рівні Кодексу Сполучених Штатів та спрямованих на підтримку ветеранів у процесі їхньої адаптації до цивільного життя та працевлаштування.

Одним з основних таких прикладів можна назвати Програму допомоги в перехідний період (Transition Assistance Program, TAP), що є ключовою програмою, реалізація якої передбачена у параграфі 1144 розділу 10 Кодексу Сполучених Штатів [9]. Відповідна програма гарантує ветеранам консультації перед звільненням зі служби, профорієнтацію, семінари з написання резюме, стратегій пошуку роботи та підготовки до співбесіди.

Доповнює TAP також положення параграфу 1143 розділу 10 Кодексу Сполучених Штатів, яке визначає обов'язок підтвердження (надання сертифікату щодо) наявних навичок ветеранів або перевірку їх професійних навичок, набутих під час військової служби, забезпечуючи доступ до цієї інформації потенційним цивільним роботодавцям та державним установам [10]. Такий підхід дозволяє індивідуалізувати досвід ветерана та полегшити його подальше працевлаштування.

Крім того, окремий розділ 38 Кодексу Сполучених Штатів присвячений зокрема гарантіям для ветеранів, що проходили службу, та особливо ветеранів, що отримали інвалідність, щодо надання їм професійних консультацій, навчання навичкам (актуальним на ринку праці) та подальшу підтримку у працевлаштуванні [8]. При цьому термін «навчання» в даному випадку має більш гнучке значення ніж просто здобуття окремого освітнього рівня, і призначене скоріше для підвищення професійного рівня ветерана та відновлення втрачених цивільних навичок.

Податкова пільга на робочі місця, така як Work Opportunity Tax Credit (WOTC) доповнює механізм гарантій прав ветеранів на працю, надаючи фінансові стимули роботодавцям, які наймають ветеранів. Відповідний податковий кредит, як зазначено в параграфі 51 розділу 26 Кодексу Сполучених Штатів, пропонує роботодавцям податкові пільги для найму осіб із певних цільових груп, які стикаються з бар'єрами при працевлаштуванні, в тому числі ветеранів [11]. Роботодавці можуть отримати податковий кредит у розмірі 40% від перших 6000 доларів США заробітної плати, виплаченої відповідним працівникам, які працюють принаймні 400 годин протягом першого року, у результаті чого максимальний кредит становить 2400 доларів США на працівника. Для окремих категорій ветеранів сума кредиту може бути вищою та дозволяє отримати потенційний кредит до 9 600 доларів США.

Висновки. Адаптація ветеранів до цивільної зайнятості в США може запропонувати цінний досвід для України. В першу чергу, механізм правових гарантій ветеранів війни у США адаптивний. Тобто закріплюючи основні принципи на рівні законодавчих актів, підходи до адаптації ветеранів до цивільного життя змінюються у відповідних державних програмах, залежно від викликів, з якими стикають ветерани та ситуації на ринку праці. Заходи з адаптації також часто стають предметом дослідження їх ефективності, таких як наприклад Veteran Metrics Initiative (TVMI) [12].

Другою характеристикою механізму правових гарантій ветеранів війни у США є застосування до роботодавців позитивних стимулів (в тому числі

податкових) замість механізмів примусу до виконання вимог адаптації ветеранів війни до цивільного життя.

Третім аспектом механізму правових гарантій ветеранів війни у США є індивідуальний підхід до працевлаштування ветеранів, який забезпечує можливість реагування на конкретні виклики, з якими стикається ветеран, визначення та покращення рівня його професійних навичок, здобуття нових навичок та подальша допомога і консультації у процесі працевлаштування.

На наш погляд, застосування такого підходу замість застосування несистемних пільг ветеранам війни може дозволити Україні не лише формально вшанувати службу ветеранів, але й надання їм можливостей для побудови успішної кар'єри у цивільному житті. Законодавча база, що поєднує захист, професійну реабілітацію, підтримку підприємництва та стимули для роботодавців, матиме вирішальне значення для допомоги українським ветеранам у їх адаптації на цивільному ринку праці та сприятиме післявоєнному відновленню країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
2. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
4. Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 лютого 2023 р. № 124. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2023-%D0%BF#Text>
5. RAND Corporation. (2022). "Improving Post-Service Outcomes for Veterans" URL:

https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA1300/RRA1363-12/RAND_RRA1363-12.pdf

6. The Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act (USERRA). URL: <https://osc.gov/Services/Pages/USERRA.aspx>

7. USERRA Pocket Guide. U.S. Department of Labor. URL: <https://www.dol.gov/agencies/vets/programs/userra/USERRA-Pocket-Guide>

8. U.S. Code Title 38, Veterans' Benefits. URL: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title38/part3/chapter36/subchapter3>

9. U.S. Code Title 10, Armed Forces, Section 1144 Transition Assistance Program. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title10-section1144&num=0&edition=prelim>

10. U.S. Code Title 10, Armed Forces, Section 1143 Employment Assistance, URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title10-section1143&num=0&edition=prelim>

11. U.S. Code Title 26, Internal Revenue Code, Section 51. Work Opportunity Tax Credit. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title26-section51&num=0&edition=prelim>

12. Veteran Metrics Initiative (TVMI). URL: <https://veteranetwork.psu.edu/projects/tvmi-study>

REFERENCES

1. On the Status of War Veterans and Guarantees of Their Social Protection, Law of Ukraine, No. 3551-XII (1993, October 22). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].

2. Labor Code of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian].

3. On Employment of the Population, Law of Ukraine, No. 5067-VI (2012, July 5). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> [in Ukrainian].

4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On Approval of the Procedure for Providing Compensation to Employers for Employment of Registered Unemployed Persons, No. 124 (2023, February 10). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. RAND Corporation. (2022). "Improving Post-Service Outcomes for Veterans." Retrieved from: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA1300/RRA1363-12/RAND_RRA1363-12.pdf [in Ukrainian].
6. The Uniformed Services Employment and Reemployment Rights Act (USERRA). Retrieved from: <https://osc.gov/Services/Pages/USERRA.aspx> [in Ukrainian].
7. USERRA Pocket Guide. U.S. Department of Labor. Retrieved from: <https://www.dol.gov/agencies/vets/programs/userra/USERRA-Pocket-Guide> [in Ukrainian].
8. U.S. Code Title 38, Veterans' Benefits. Retrieved from: <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title38/part3/chapter36/subchapter3>
9. U.S. Code Title 10, Armed Forces, Section 1144 Transition Assistance Program. Retrieved from: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title10-section1144&num=0&edition=prelim>
10. U.S. Code Title 10, Armed Forces, Section 1143 Employment Assistance, Retrieved from: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title10-section1143&num=0&edition=prelim>
11. U.S. Code Title 26, Internal Revenue Code, Section 51. Work Opportunity Tax Credit. Retrieved from: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title26-section51&num=0&edition=prelim>
12. Veteran Metrics Initiative (TVMI). Retrieved from: <https://veteranetwork.psu.edu/projects/tvmi-study>

Глібко Сергій Васильович

кандидат юридичних наук, доцент, директор

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ORCID 0000-0003-3398-9276

Любчич Анна Миколаївна

кандидат юридичних наук, старший дослідник, учений секретар

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ORCID 0000-0002-6492-4179

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ АТЕСТАЦІЇ НАУКОВИХ УСТАНОВ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЧАСТИНІ ПРОВАДЖЕННЯ НИМИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У публікації розглянуто деякі питання державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності. Висвітлено новели законодавства з вказаного питання. Надані пропозиції щодо удосконалення правового регулювання атестації наукових установ.

Ключові слова: державна атестація, наукова установа, наукова діяльність.

Hlibko Serhii

PhD, Associate Professor,

Director of the Scientific and Research Institute

of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

Liubchych Anna

PhD, Scientific Secretary of Scientific and Research Institute

of Providing Legal Framework for the Innovative Development

of NALS of Ukraine

SOME ISSUES OF STATE CERTIFICATION OF SCIENTIFIC INSTITUTIONS AND HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN TERMS OF THEIR SCIENTIFIC ACTIVITIES

The publication deals with some issues of state certification of scientific institutions and higher education institutions in terms of their scientific (scientific and technical) activities. The novelties of legislation on this issue are highlighted. Proposals are made to improve the legal regulation of certification of scientific institutions.

Keywords: state certification, scientific institution, scientific activity.

На сьогодні Міністерство освіти і науки України представило на обговорення з громадськістю новий проєктнаказу Міністерства освіти і науки України «Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності» [1].

Новий проєкт розроблено відповідно до постанови Кабінету Міністрів від 19 липня 2017 року № 540 [2]. У новому проєкті враховано кращі світові практики, недоліки попередніх атестацій, а також принципи відкритої науки. Він покликаний показати вплив досліджень на розвиток світової науки, економіки, оборони та суспільства України.

Але не дивлячись на зміну реалій в країні та світі доцільно виокремити деякі положення, що потребують доопрацювання в зазначеному проєкті.

Так, відповідно до положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [3], а саме, згідно з: п. 12 ч. 1 ст. 1 наукова діяльність - інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження; п. 14 ч. 1 ст. 1 наукова (науково-технічна) продукція - науковий та (або) науково-технічний (прикладний) результат, призначений для реалізації; п. 15 ч. 1 ст.1 наукова (науково-технічна) робота - наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, проведені з метою одержання наукового, науково-технічного (прикладного)

результату. Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання; п. 18 ч. 1 ст. 1 наукове видання - твір (узагальнююча наукова праця, монографія, збірник наукових праць, збірник документів і матеріалів, тези та матеріали наукових конференцій, автореферат дисертації, препринт, словник, енциклопедія, науковий довідник або покажчик, наукове періодичне видання тощо) наукового характеру, що пройшов процедуру наукового рецензування та затвердження до друку вченою (науковою, науково-технічною, технічною) радою наукової установи або вищого навчального закладу, редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений шляхом друкування, тиснення або в інший спосіб, містить інформацію про результати наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, теоретичних чи експериментальних досліджень (науково-дослідне видання); підготовлені науковцями до публікації тексти пам'яток культури, історичних документів чи літературних текстів (археографічне або джерелознавче видання); науково систематизовані дані чи матеріали, що відображають історію науки та сучасний стан наукового знання (науково-довідкове або науково-інформаційне видання), призначені для поширення. Отже виходячи з норм закону поняття наукові публікації в Методиці оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності є звуженим.

Окрім цього, відповідно до ст. 420 Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема, належать: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки [4]. Втім у

Розділі III «Інтелектуальна власність» у Додатку 2 до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності відповідні показники є звуженими.

Тому доцільним вбачається розширення змісту Розділ III «Інтелектуальна власність» у Додатку 2 до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності.

Окрім того, Рамка розвитку дослідника ЄС (Researcher Development Framework) [5] передбачає чотири ключових домени: знання та інтелектуальні здібності (Knowledge and intellectual abilities); персональна ефективність (Personal effectiveness); дослідницьке врядування та організація (Engagement, influence and impact); залучення, вплив та дія (Research governance and organization). Зміст кожного домену має побудову, яка характеризує відповідні етапи розвитку та рівні продуктивності дослідників. Зміст першого домену передбачає практичне застосування знань та здібностей, пошук інформації, інформаційну грамотність, управління тощо. Домен з персональної ефективності окрім інших важливих дескрипторів включає постійний професійний розвиток (Continuing professional development) та мережу зв'язків (Networking). Домен «Engagement, influence and impact» також відображає багато важливих дескрипторів, серед яких стратегування досліджень (Research strategy) та планування і поширення результатів дослідницької діяльності (Project planning and delivery). Останній із зазначених доменів безпосередньо передбачає співпрацю, реалізацію методів комунікації, в тому числі комунікацію з медіа, публікації, викладання, громадську участь тощо.

Отже, за результатами розгляду стандартів ЄС щодо основних критеріїв розвитку дослідника, доцільно зробити висновок, що комунікативний фактор відіграє ключову роль і присутній на будь-якому етапі розвитку та рівні продуктивності дослідника, що відображається у обов'язковій наявності таких дескрипторів, як практичне застосування своїх знань і здібностей та професійний

розвиток; здійснення пошуку інформації та інформаційна грамотність; використання мережі зв'язків та поширення результатів знань; співпраця, комунікативна та публікаційна активність.

За європейською рамкою дослідника Researcher Development Framework (ЄС) [5] конференції є одним із важливих аспектів діяльності наукової спільноти, що надає вченим можливість подати свої дослідження, обмінятися ідеями та налагодити нову співпрацю. Конференції, що індексуються, зокрема ті, які включені до Scopus або Web of Science, високо цінуються і мають значну вагу в науковій спільноті. Конференції, що індексуються, ретельно відбираються і оцінюються престижними організаціями, такими як Elsevier (Scopus) або Clarivate Analytics (Web of Science). Мета цих організацій – виявити найбільш якісні конференції та гарантувати, що зміст, представлений на цих заходах, відповідає найвищим стандартам. Індексовані конференції висувають суворі вимоги до подачі тез, які, як правило, рецензуються експертами в даній галузі. Тези оцінюються на основі їх наукових переваг та вкладу в цю область. Для включення до індексованої конференції реферати повинні відповідати критеріям, встановленим організаторами конференції та організаціями, що індексують. Це включає чіткий виклад питання дослідження, методології та результатів. Крім того, тези мають бути добре написані та відформатовані відповідно до стандартів наукової спільноти. Участь в конференціях, що індексуються, має безліч переваг для вченого:

По-перше, виступ на конференції, що індексується, демонструє науковому співтовариству, що робота дослідника відрізняється високою якістю і була оцінена експертами в даній галузі. Це може підвищити популярність роботи дослідника і привести до нових співпраць та можливостей.

По-друге, конференції, що індексуються, дають можливість дослідникам отримати відгуки про свою роботу від колег. Цей зворотний зв'язок може бути цінним для вдосконалення роботи дослідника та забезпечення її високого рівня.

По-третє, конференції, що індексуються, відображаються в профілі дослідника в Scopus/Web of Science, що дає можливість цитування цих робіт для підняття індексу Гірша.

По-четверте, участь у конференціях, що індексуються, також може допомогти підвищити цінність резюме вченого. Включення презентацій конференцій у резюме демонструє потенційним роботодавцям, фінансуючим агентствам та колегам, що вчений бере активну участь у житті наукової спільноти та прагне поділитися своїми дослідженнями з іншими.

По-п'яте, виступ на конференції, що індексується, може привести до можливості публікації у високоєфективних журналах, оскільки матеріали конференцій часто індексуються і можуть бути використані як вхід до повноформатних статей.

Конференції, що індексуються, відіграють важливу роль у просуванні рівня науки в певній галузі. Вони забезпечують платформу для дослідників, де вони можуть поділитися своїми останніми результатами, обмінятися ідеями та співпрацювати у рамках нових проєктів. Такий обмін знаннями та ідеями може призвести до нових відкриттів та проривів, сприяючи розвитку науки та техніки.

Пропонуємо:

1. Додати у абз. 2 п. 2 Розділу II проєкту Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності такі додаткові описи впливу як: інформаційний, правовий, фінансово-економічний.

2. У Додатку 2 до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності, у розділі «Показники оцінки кадрового потенціалу» показник П 7 визначити як : Чисельність аспірантів.

3. Р₁₀ розділу II Додатку 2 Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в

частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності визначити у наступному вигляді: кількість опублікованих препринтів, доповідей конференцій, презентацій, плакатів, даних та ін., які мають DOI.

4. Додати у Додатку 2 до Методики оцінювання ефективності наукової (науково-технічної) діяльності наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності (пункт 1 розділу II) «ПЕРЕЛІК показників, за якими здійснюється оцінка результативності наукової (науково-технічної) діяльності наукової установи/закладу вищої освіти за науковим напрямом та потенціалу розвитку цього наукового напрямку» у розділі II *Наукові публікації наступні пункти:*

- Кількість друкованих підручників, посібників, збірників наукових праць, документів, матеріалів (у т. ч. збірники тез доповідей), наукових періодичних видань, виданих в Україні і за кордоном, одиниць.

- Кількість електронних освітніх ресурсів (електронний навчальний посібник, електронний підручник, електронні методичні матеріали, курс дистанційного навчання, електронний лабораторний практикум тощо), віднесена до чисельності наукових працівників, аспірантів і докторантів разом, одиниць / осіб.

- Кількість опублікованих розділів монографій в Україні.

- Кількість інформаційно-аналітичних матеріалів, проектів нормативно-правових актів та інших документів, наданих центральним органам виконавчої влади, Адміністрації Президента України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, одиниць.

- Тези доповідей на міжнародних науково-практичних заходах, що відбулися за кордоном, одиниць.

- Тези доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних заходах, що відбулися в Україні, одиниць.

Розділ III Інтелектуальна власність вбачається за доцільне доповнити наступними пунктами:

- Кількість чинних патентів на винаходи (сорти рослин), корисні моделі, свідоцтв на об'єкти авторського права, отриманих в Україні, одиниць.

- Кількість виданих ліцензій та договорів про передання прав на об'єкти права інтелектуальної власності або їх використання в Україні, одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. МОН пропонує для громадського обговорення проєкт наказу «Про державну атестацію наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження ними наукової (науково-технічної) діяльності». URL: [https://mon.gov.ua/news/mon-proponue-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-nakazu-pro-derzhavnu-atestatsiyu-naukovikh-ustanov-ta-zakladiv-vishchoi-osvitiv-chastini-provadhennya-nimi-naukovoi-\(naukovo-tekhichnoi\)-diya.](https://mon.gov.ua/news/mon-proponue-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-nakazu-pro-derzhavnu-atestatsiyu-naukovikh-ustanov-ta-zakladiv-vishchoi-osvitiv-chastini-provadhennya-nimi-naukovoi-(naukovo-tekhichnoi)-diyalnosti)

2. Про затвердження Порядку проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині провадження такими закладами наукової (науково-технічної) діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від від 19.07.2017 р. № 540. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text)

3. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закону України від 26.11.2015 року № 848-VIII. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text)

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text)

5. Researcher Development Framework URL: [https://knowledge4policy.ec.europa.eu/visualisation/competence-framework-innovative-policymaking_en.](https://knowledge4policy.ec.europa.eu/visualisation/competence-framework-innovative-policymaking_en)

REFERENCES

1. The Ministry of Education and Science of Ukraine offers for public discussion the draft order 'On state certification of scientific institutions and institutions of higher education in terms of their scientific (scientific and technical) activities.

Retrieved from: <https://mon.gov.ua/news/mon-proponue-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proekt-nakazu-pro-derzhavnu-atestatsiyu-naukovikh-ustanov-ta-zakladiv-vishchoi-osvitiv-chastini-provadhennya-nimi-naukovoi-naukovo-tekhnichnoi-diya> [in Ukrainian].

2. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Procedure for State Certification of Scientific Institutions and Institutions of Higher Education in the Part of Scientific (Scientific and Technical) Activities by Such Institutions, No. 540 (2017, July 19). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

3. On scientific and scientific and technical activity: Law of Ukraine, No. 848-VIII (2015, November 26). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> [in Ukrainian].

4. Civil Code of Ukraine, , No. 435-IV (2003, January 16). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

5. Researcher Development Framework. Retrieved from: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/visualisation/competence-framework-innovative-policymaking_en

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна

кандидат юридичних наук, завідувач наукового відділу

правового забезпечення інноваційної діяльності

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ORCID 0000-0002-8802-1441

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЄННИЙ І ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

У тезах розглянуті окремі питання провадження інноваційної діяльності в умовах воєнного стану. Проаналізовані деякі актуальні проблеми розвитку сфери інноваційної діяльності. Акцентовано увагу на стратегічно визначених напрямках, що потребують реалізації та мають спрямування на побудову ефективної національної інноваційної екосистеми, підвищення рівня інноваційності національної економіки, створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери.

Ключові слова: воєнний стан, інноваційна діяльність, наукова діяльність, пріоритетні напрями, стратегія.

Podrez-Riapolova Iryna

PhD in Law, acting Head of the scientific Department of legal support of innovative activity of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine

CURRENT ISSUES OF INNOVATIVE ACTIVITIES IN THE WAR AND POST-WAR PERIOD

The theses consider individual issues of innovative activity in the conditions of martial law. Some actual problems of the development of the sphere of innovative activity are analyzed. Attention is focused on strategically defined directions that require implementation and are aimed at building an effective national innovation ecosystem, increasing the level of innovativeness of the national economy, and creating favorable conditions for the development of the innovation sphere.

Keywords: martial law, innovative activity, scientific activity, priority areas, strategy.

В умовах воєнного стану актуалізації набувають проблеми створення умов щодо формування національної інноваційної екосистеми та ефективного провадження інноваційної діяльності.

Слід погодитися, що інноваційна діяльність в умовах воєнного часу характеризується певними особливостями і потребує, в першу чергу, виваженої державної політики, націленої на конкретні заходи підтримки та інвестування в інноваційні проєкти, особливо в пріоритетних сферах: ракетна техніка, безпілотна авіація та виробництво боєприпасів, це потребує чіткої інноваційної стратегії, спрямованої на модернізацію виробництва та формування венчурної індустрії на основі тісної співпраці армії, держави та бізнесу, за рахунок використання механізмів стимулювання промисловості до тісної співпраці з вітчизняними вченими та винахідниками в напрямі впровадження наявних інноваційних розробок і створених на замовлення [1]. Втім, доцільно виокремити, що чіткої інноваційної стратегії також потребує порядок формування ефективної системи підтримки та стимулювання наукової (науково-технічної) діяльності, яка є основою щодо впровадження інновацій.

Стимулювання наукової діяльності в умовах сьогодення є важливим чинником для впровадження інновацій та розвитку національної інноваційної економіки. Наукова діяльність є основою для розробки інноваційних технологій, що потребує застосування відповідних заходів щодо фінансування наукових досліджень та розробок, розбудови інноваційної інфраструктури, стимулювання наукової діяльності та забезпечення доступу до необхідних ресурсів та інфраструктури. Зазначені заходи мають стимулювати процес створення сприятливого середовища для комерціалізації результатів наукових досліджень та інноваційної діяльності.

Так, Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [2] визначає, що з метою активізації створення новацій необхідно розробити механізм стимулювання науковців до формування актуальної та затребуваної глобальним ринком тематики наукових досліджень, спрямованої на створення

інноваційних рішень, що забезпечать інноваційний розвиток вітчизняної економіки. Втім, незважаючи на оновлення тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок шляхом затвердження Кабінетом Міністрів України постанови «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні» від 30 квітня 2024 року [3], зазначений стратегічно важливий механізм на даний час не розроблено.

Окрім зазначеного, у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року наголошується на необхідності збільшення фінансування наукових досліджень на конкурсній основі з акцентуванням уваги на переході результатів, отриманих у рамках фундаментальних наукових досліджень, у тематиці прикладних наукових досліджень і науково-технічних розробок, до фінансування яких залучається бізнес та перегляду пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки з метою їх наближення до напрямів, визначених у розвинутих державах світу, на основі сучасних світових технологічних трендів. Вказані заходи також не мають відповідної реалізації. Так, до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 року № 2623-III нещодавно (Законом України від 21.12.2023 р. № 3534-XI) були внесені зміни виключно щодо додавання сфери національної безпеки і оборони та оновлення термінів дії пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки (встановлений термін дії: до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану).

Отже, на підставі зазначеного, враховуючи особливості провадження інноваційної діяльності в умовах воєнного стану, актуальними проблемами залишаються стратегічно визначені напрями, що мають бути реалізовані належним чином та які спрямовані на побудову ефективної національної інноваційної екосистеми, підвищення рівня інноваційності національної економіки, створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери тощо.

Перспективами подальших наукових пошуків є опрацювання проблемних питань щодо забезпечення ефективного правового регулювання сфери інноваційної діяльності в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пермінова С., Ситник Н., Чупріна М. Інноваційна діяльність в Україні в період воєнної агресії: тенденції та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-62>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3409/3337>.
2. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: схв. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.08.2019 р. № 526-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80>.
3. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III (в редакції від 13.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text>.

REFERENCES

1. Perminova, S., Sytnyk, N. & Chuprina, M. (2024). Innovative activity in Ukraine during the period of military aggression: trends and prospects. *Ekonomika ta suspilstvo*, 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-62>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3409/3337> [in Ukrainian].
2. Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period until 2030: approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine, No. 526 (2019, July 10). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80> [in Ukrainian].
3. On priority areas of development of science and technology: Law of Ukraine, No. 2623-III (2001, July 11) (as amended on 2024, January 13). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-14#Text> [in Ukrainian].

Розгон Ольга Володимирівна

*кандидат юридичних наук, доцент, провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID 0000-0001-6739-3927

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА НАУКОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ

У науковій роботі розглядаються питання створення та охорони наукових результатів в наукових установах. Автором визначено, що якщо науковим результатом є опублікована наукова стаття, то практичне значення для наукових установ в Україні набувають питання: охорони авторського права на такий результат при наданні відкритого доступу та визначення ліцензій вільного доступу, що мають застосовуватися тощо.

Установлено, що у разі порушення права інтелектуальної власності на науковий і науково-технічний (прикладний) результат його захист здійснюється у порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

Ключові слова: охорона, право інтелектуальної власності, науковий результат, наукова установа.

Rozghon Olha

*PhD in Law, Associate Professor, Leading Researcher of the Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of
Ukraine*

ORCID 0000-0001-6739-3927

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS TO SCIENTIFIC RESULTS IN SCIENTIFIC INSTITUTIONS

The article deals with the issues of creation and protection of scientific results in scientific institutions. The author determines that if a scientific result is a published scientific article, then the issues of copyright protection for such a result when providing open access and determining the open access licenses to be applied are of practical importance for scientific institutions in Ukraine, etc.

It is established that in case of infringement of intellectual property rights to a scientific and scientific-technical (applied) result, its protection is carried out in accordance with the procedure established by administrative, civil and criminal law.

Keywords: protection, intellectual property rights, scientific result, scientific institution.

Створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку шляхом використання сучасних досягнень науки і техніки та створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової та науково-технічної діяльності є одними з основних цілей державної політики у цій сфері. А держава забезпечує правову охорону інтелектуальної власності та створення умов для її ефективного використання.

Основна діяльність наукових установ — проведення фундаментальних, прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, надання науково-технічних послуг, проведення наукової та науково-технічної експертизи, підготовка наукових кадрів, розвиток і збереження наукової інфраструктури (п. 29 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII).

Вчений як основний суб'єкт наукової та науково-технічної діяльності під час провадження наукової, науково-технічної, науково-організаційної та науково-педагогічної діяльності зобов'язаний дотримуватися норм права інтелектуальної власності.

За п. 12 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII наукова діяльність — інтелектуальна творча діяльність, спрямована на отримання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Науковий працівник провадить наукову (науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну) діяльність у наукових установах, закладах вищої освіти, наукових підрозділах установ, організацій, підприємств. Він

зобов'язаний проводити наукові дослідження та (або) науково-технічні (експериментальні) розробки відповідно до укладених договорів (контрактів).

Наукова (науково-технічна) робота включає в себе наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки, а результатом науково-технічних (експериментальних) розробок можуть бути об'єкти права інтелектуальної власності, нові або істотно вдосконалені послуги.

Найбільш поширеним способом комерціалізації результатів наукових досліджень і залучення інвестицій у світі є створення науковими установами господарських товариств із метою використання об'єктів права інтелектуальної власності [1, с. 93].

Державні наукові установи (крім державних наукових установ оборонно-промислового комплексу), державні університети, академії, інститути мають право бути засновниками та співзасновниками господарських товариств і беруть участь у формуванні статутного капіталу такого господарського товариства виключно шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності, виключні майнові права на які зберігаються за державною науковою установою або державним університетом, академією, інститутом. Визначення вартості майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, що вноситься до статутного капіталу господарського товариства, здійснюється на підставі їх незалежної оцінки (ст. 60 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII).

Набуття, охорона і захист прав інтелектуальної власності на науковий і науково-технічний (прикладний) результат здійснюються відповідно до законодавства (ст. 64 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 р. № 848-VIII).

Зокрема, науковий результат може бути у формі опублікованої наукової статті, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу тощо. Науковий результат — це нове наукове знання, отримане у процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і зафіксоване на носіях інформації (п. 22 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»

від 26.11.2015 р. № 848-VIII). Отже, якщо ці наукові знання будуть зафіксовані на електронних носіях інформації у відкритому доступі, то це можна вважати відкритим науковим результатом [2].

Суттєвим є з'ясування особливостей застосування авторського права авторами, науковими установами, видавництвами в цілях правомірного використання творів та забезпечення ефективного захисту авторського права. Актуальним питанням є охорона авторського права на твори у цифровому вигляді, у тому числі, при розміщенні твору на веб-сайтах наукових установ, його розповсюдженні з некомерційною та комерційною метою. Надання доступу та розповсюдження наукових статей он-лайн є знаковою подією сьогодення. Практичне значення для наукових установ в Україні набувають питання: охорони авторського права при виданні журналів вільного доступу; некомерційного та комерційного використання творів у цифровому вигляді; визначення ліцензій вільного доступу, що мають застосовуватися тощо [3].

Надання доступу та розповсюдження наукових статей он-лайн може бути через надання відкритого доступу як засобу забезпечення наукових досягнень.

Відкритий доступ — відкриття для всіх публікації в Інтернеті, які можна читати, розвантажувати, копіювати, розповсюджувати, роздруковувати, знаходити або приєднувати до повних текстів відповідних статей, використовувати для складання покажчиків, вводити їх як дані у програмне забезпечення або використовувати для інших законних цілей за відсутності фінансових, правових і технічних перешкод, за винятком тих, що регулюють доступ до власне Інтернету (Budapest Open Access Initiative).

Суб'єктами, які обов'язково повинні надавати ліцензії відкритого доступу на території України, є: 1) всі державні наукові установи і ЗВО, незалежно від джерел фінансування; 2) приватні наукові установи та ЗВО за наявності бюджетного фінансування. Правовласники, що використовують ліцензії Creative Commons (CC), можуть обирати набір умов ліцензії з наявних, за яких вони дозволяють використовувати об'єкти авторського права та (або) суміжних прав вільного користування. Залежно від умов їх використання є шість видів ліцензій

відкритого доступу, з яких лише перші два дозволяють абсолютно вільне використання наукової та науково-технічної інформації.

Доступ до відкритих наукових знань надається всім бажаючим переважно на безоплатній основі. За рішенням правовласників за відкритий доступ може зніматися плата. При безкоштовному користуванні користувачі зобов'язані дотримуватися вимог законодавства у сфері авторського права (не можна дописувати і змінювати текст об'єктів авторського права, додавати себе автором і розповсюджувати об'єкти авторського права серед необмеженого кола осіб, переробляти об'єкти авторського права, використовувати їх як основу для похідного твору), умов ліцензії відкритого доступу, вимог політики відкритого доступу, політики належного управління дослідницькими даними [1].

Таким чином, якщо науковим результатом є опублікована наукова стаття, то практичне значення для наукових установ в Україні набувають питання: охорони авторського права на такий результат при наданні відкритого доступу та визначення ліцензій вільного доступу, що мають застосовуватися тощо. У разі порушення права інтелектуальної власності на науковий і науково-технічний (прикладний) результат його захист здійснюється у порядку, встановленому адміністративним, цивільним і кримінальним законодавством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Учасники національної інноваційної системи: інституційно-функціональний аналіз в праві: монографія / за заг. ред. С. В. Глібка, Ю. В. Георгієвського. Харків: Право, 2018. 270 с. URL: <https://ndipzir.org.ua/archives/6354>.

2. Глібка С. В. Розгон О. В. Відкритий доступ як засіб забезпечення наукових досягнень в інноваційному процесі. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 80: частина 1. С. 252-258. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.36>

3. Охорона авторського права при виданні наукових журналів та монографій. НАН України. URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=1537

REFERENCES

1. Hlibko, S. & Georgievsky, Y. (Eds.). (2018). *Participants of the national innovation system: institutional and functional analysis in law*. Kharkiv: Pravo. Retrieved from: <https://ndipzir.org.ua/archives/6354> [in Ukrainian].
2. Hlibko, S.V. & Rozghon, O.V. (2023). Open access as a means of ensuring scientific achievements in the innovation process. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, Series «PRAVO»*, Issue 80, Part 1, 252–258. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.1.36> [in Ukrainian].
3. Copyright protection in the publication of scientific journals and monographs. National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=1537 [in Ukrainian].

Лукань Марія Олександрівна

*доктор філософії в галузі права, молодший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного*

розвитку НАПрН України

ORCID 0000-0003-2771-9544

ПРАВОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ІНФРАСТРУКТУРА: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ

У науковій роботі розкривається поняття та сутність правової науково-дослідницької інфраструктури як складової дослідницької інфраструктури. Розглядаються проблеми зниження конкурентоспроможності наукових досліджень, а також способи їх подолання. Висвітлюється істотне значення правової науково-дослідницької інфраструктури для національної економіки та відповідно якості життя людей, в розрізі створення ґрунтовної бази теоретичних, практичних та емпіричних знань для професійної та кваліфікованої підготовки працівників у галузі права та молодих науковців.

Ключові слова: правова науково-дослідницька інфраструктура, науково-дослідницька інфраструктура, наука, молоді науковці, кваліфікація експертів у галузі права

Lukan Mariia

PhD in Law, Junior researcher

*of the Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the
Innovative Development of NALS of Ukraine*

ORCID 0000-0003-2771-9544

LEGAL SCIENTIFIC RESEARCH INFRASTRUCTURE: CONCEPT AND MEANING

The scientific work reveals the concept and essence of the legal research infrastructure as a component of the research infrastructure. The problems of reducing the competitiveness of scientific research, as well as ways to overcome them, are considered. The essential importance of the legal research infrastructure for the national economy and, accordingly, the quality of people's lives is highlighted, in terms of creating a thorough base of theoretical, practical, and empirical knowledge for professional qualification of experts in the field of law and young scientists.

Keywords: legal research infrastructure, research infrastructure, scientists, young scientists, qualification of experts in the field of law

Розвиток сучасної правової науки, а відповідно і кваліфікація експертів у галузі права залежить зокрема й від розвиненості правової дослідницької інфраструктури та можливостей, які вона надає.

Як зазначає Пітер Фараго [1], дослідницькі інфраструктури є основою науки. Той факт, що зріла наука потребує інфраструктури, є очевидним для більшості вчених і спостерігачів, коли йдеться про фізику, астрономію, хімію та фармацевтику, науки про життя, кліматичні дослідження або інформаційні технології. Однак для гуманітаріїв це здається менш очевидним, хоча їхні архіви, бібліотеки та колекції артефактів є найдавнішою інфраструктурою з усіх, починаючи з давніх часів!

Під дослідницькою інфраструктурою розуміється сукупність засобів та ресурсів, а також пов'язаних з ними послуг, які використовуються науковим співтовариством для проведення досліджень на найвищому рівні. До цих ресурсів відносяться, зокрема: наукове устаткування, обладнання, набори приладів, колекції, архіви, депозитарії, банки даних наукової інформації, а також комп'ютери, програмне забезпечення, мережевий зв'язок, тощо, та інші структури унікального характеру [2].

До дослідницьких інфраструктур відносяться центри колективного користування науковим обладнанням, національні наукові центри, державні ключові лабораторії, структури унікального характеру, у тому числі наукові об'єкти, що становлять національне надбання. Розрізняють локально розташовані, віртуальні або розподіленими (організована мережа ресурсів) дослідницькі інфраструктури. Також ці інфраструктури можуть бути державними, приватними, або входити до міжнародних мереж.

В більш широкому сенсі дослідницькі інфраструктури (англ. Research Infrastructures, скорочено RIs) слід розуміти як об'єкти, які надають ресурси та

послуги дослідницьким спільнотам для проведення досліджень та сприяння інноваціям у своїх галузях [3], [8].

Відповідно до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», розвиток і збереження наукової інфраструктури, зокрема, належить до основної діяльності наукових установ [2].

Поняття *правової науково-дослідницької інфраструктури* не знайшло відображення в законодавстві та не розглядається детально в юридичній доктрині. *Правова науково-дослідницька інфраструктура* є складовою загальної наукової дослідницької інфраструктури, однак її об'єктом є дослідження права, а саме правових відносин, правозастосування, ефективності та якості нормативно-правових актів, тощо. Отже, ми можемо по аналогії навести визначення *правової науково-дослідницької інфраструктури* як сукупності засобів, ресурсів та супутніх послуг, які використовуються дослідницькими спільнотами для проведення досліджень та сприяння інноваціям у галузі права.

До *правової науково-дослідної інфраструктури* зокрема можна віднести: дослідницьке обладнання, комплексні цифрові дослідницькі системи і бази даних, програмне забезпечення, які також використовуються для дослідницьких цілей, належним чином облаштовані та технічно оснащені навчальні аудиторії, юридичні бібліотеки, наукові лабораторії, наукові і практичні центри, які дають можливість набути практичні та емпіричні знання, юридичні клініки, тощо. Бази даних, що включають систематизацію судової практики, зразки процесуальних документів, юридичних документів з відповідними коментарями експертів. Цей перелік є невичерпним.

У Концепції Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року зазначається, що суттєве зниження конкурентоспроможності наукових досліджень негативно впливає на розвиток національної економіки, а відповідно й на якість життя її громадян. Причиною цього, зокрема є відсутність системної державної політики щодо розвитку дослідницьких інфраструктур і багаторічне недофінансування на підтримку та оновлення матеріально-технічної бази наукових установ та закладів

вищої освіти. На додачу до цього, низька оплата праці науковців є наслідком того, що вчені та молоді правники не можуть повною мірою реалізувати свій науковий та професійний потенціал в Україні, що призводить до відпливу науковців за кордон та робить неможливою розбудову суспільства, що базується на знаннях, а також унеможлиблює розвиток сфер наукової та інноваційної діяльності [4].

Зазначена Концепція визначає способи розвитку науково-дослідницьких інфраструктур, зокрема шляхом вдосконалення нормативно-правової бази регулювання даної сфери відносин, залучення різних форм фінансування наукових досліджень, модернізації матеріально-технічної бази дослідницьких інфраструктур.

Підсумовуючи можна зробити висновок, що правові науково-дослідницькі інфраструктури відіграють істотну роль у розвитку сучасної правової науки та підготовці експертів у галузі права, від яких, зокрема, залежить правовий порядок та добробут суспільства.

На наш погляд необхідно створювати та розвивати такі елементи правової науково-дослідницької інфраструктури, які дозволять набути насамперед реальні практичні та емпіричні знання. Вкрай важливим на нашу думку є питання достатнього фінансування дослідницьких інфраструктур та гідної оплати праці науковців та правників, задля створення комфортного безпечного середовища для проведення досліджень на найвищому рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Facing the Future: European Research Infrastructures for the Humanities and Social Sciences. Duşa A., Nelle D., Stock G., Wagner G. G. (Eds.). 1st edition. 2014, SCIVERO Verlag, Berlin. URL: https://www.allea.org/wp-content/uploads/2015/09/2014_06_04-FACING_THE_FUTURE.pdf
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

3. Правове забезпечення науково-дослідницької інфраструктури в Україні (теоретико-правовий аспект): монографія / за ред. А. М. Любчич та І. В. Огієнко. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2022. 176 с.
4. Концепція Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 322-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2021-%D1%80#Text>
5. Національний портал міжнародного науково-технічного співробітництва Міністерства освіти і науки України. URL: <https://ms.nauka.gov.ua/pro-portal/gorizont-yevropa/peredova-nauka/doslidnytski-infrastruktury/>
6. Глібко С.В., Мамаєв І.О. Забезпечення ефективності та доступності дослідницької інфраструктури в Україні. *Інноваційний процес в умовах глобальних викликів*: збірник наукових праць круглого столу (м. Харків, 5 жовтня 2021 р.). Харків, 2021. Вип. 6. С. 30-39.
7. Кохан В.П. Організаційно-правові форми дослідницьких інфраструктур: світовий та європейський досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 340. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/85>.
8. European Commission. European Research Infrastructures. 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/european-research-infrastructures_en

REFERENCES

1. Duşa, A., Nelle, D., Stock, G. & Wagner, G. G. (Eds.). (2014). *Facing the Future: European Research Infrastructures for the Humanities and Social Sciences*. 1st edition., SCIVERO Verlag, Berlin. Retrieved from: https://www.allea.org/wp-content/uploads/2015/09/2014_06_04-FACING_THE_FUTURE.pdf

2. On scientific and scientific and technical activity: Law of Ukraine, No. 848-VIII (2015, November 26). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

3. Liubchych, A. M. & Ohienko, I. V. (Eds.). (2022). *Legal provision of research infrastructure in Ukraine (theoretical and legal aspect)*. Kharkiv: NDI prav. zabezp. innovats. rozvytku NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Concept of the State target program for the development of research infrastructures in Ukraine for the period until 2026: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, No. 322 (2021, April 14). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

5. National portal of international scientific and technical cooperation of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from: <https://ms.nauka.gov.ua/pro-portal/gorizont-yevropa/peredova-nauka/doslidnytski-infrastruktury/> [in Ukrainian].

6. Hlibko, S. V. & Mamaiev, I. O. (2021). Ensuring the effectiveness and availability of research infrastructure in Ukraine. *Innovatsiyni protses v umovakh hlobalnykh vyklykiv: Proceedings of the round table* (pp. 30–39). Kharkiv, Issue 6 [in Ukrainian].

7. Kokhan, V. P. (2022). Organizational and legal forms of research infrastructures: world and European experience. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal*, 1, 340. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/85> [in Ukrainian].

8. European Commission. European Research Infrastructures. 2019. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/european-research-infrastructures_en

Внукова Наталія Миколаївна

*доктор економічних наук, провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрНУ,
професор кафедри митної справи і фінансових послуг*

ХНЕУ імені Семена Кузнеця

ORCID 0000-0002-1354-4838

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Дослідження присвячено основним засадам визначення викликів воєнного стану на розвиток інноваційного процесу. Розглянуто сучасні підходи науковців до оцінки впливу воєнного стану на інноваційний процес. Проаналізовані підходи мають значення для мотивування щодо розвитку інноваційного процесу. Останні тенденції з розвитку інновацій зумовлені змінами впливу воєнного стану у пріоритетах формування нової промислової політики не тільки ЄС, але й інших країн світу. Оцінка висхідного тренду зацікавленості інноваційним процесом у світі показала лідерство країн Африки і Азії.

Ключові слова: інноваційний процес, воєнний стан, пошукові запити

Vnukova Nataliya

*2nd PhD in Economics, Leading researcher of Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine,
Professor of the Department of customs affairs and financial services Simon Kuznets*

Kharkiv National University of Economics

ORCID 0000-0002-1354-4838

ECONOMIC AND LEGAL ENSURING THE DEVELOPMENT OF THE INNOVATION PROCESS UNDER THE CHALLENGES OF THE MARTIAL STATE

The study is devoted to the basic principles of determining the challenges of martial law to the development of the innovation process. Modern approaches of scientists to the assessment of the influence of martial law on the innovation process are considered. The analyzed approaches are important for motivating the development of the innovation process. The latest trends in the development of innovations are due to changes in the state of war in the priorities of the formation of a new industrial policy not only of the EU, but also of other countries of the world. The assessment of the upward trend of interest in the innovative process in the world showed the leadership of the countries of Africa and Asia.

Key words: innovation process, martial law, search queries

Під час дослідження актуальних проблем законодавчого регулювання пріоритету напрямів інноваційної діяльності в Україні науковці визначили низку проблем, що стосуються як змісту законодавчих норм, так і їх належного виконання, що пов'язано із недостатньою термінологічною чіткістю у розкритті поняття «інновація»; надмірному навантаженні на систему права регулювання нормативними актами доктринального характеру та локальними нормативними актами, їх неузгодженість з окремими положеннями спеціальних законів та інші вади, які не сприяють розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні [1].

Іншими науковцями [2] доведено, що в Україні необхідно створити виняткові умови для розвитку інноваційної діяльності, які сприятимуть синергії та підвищенню ефективності наукового, виробничого, фінансового та інноваційного, кадрового потенціалу, що розглядалось вже автором раніше [3]. Вважається, що це може привести до активізації глобальної кооперації у векторі інноваційної діяльності, забезпеченні трансферу технологій та комерціалізації інноваційних досягнень, збільшенні частки інноваційної продукції на світових ринках.

Особливістю цього дослідження є врахування викликів воєнного стану при оцінці розвитку інновацій. З одного боку можна передбачити, що потреба у переозброєнні буде сприяти впровадженню інновацій, а з іншого - багато

процесів сповільнилось. Показовим є дослідження, де науковці розглядають не тільки зміну інноваційних процесів в Україні, але й у Східній Європі [4]. Установлено, що фактори воєнного характеру неоднозначно впливають на інноваційний розвиток економіки країни та не лише спричинюють значні деструктивні зміни, а й мають домінуючий вплив на стимулювання інноваційної діяльності з метою забезпечення потреб воєнного характеру та швидкої адаптації до змінних і нестабільних умов зовнішнього й внутрішнього середовища. Результати емпіричних досліджень дозволили з'ясувати, що в період воєнного стану спостерігається зниженням рівня інноваційного розвитку економіки не лише України, а й країн Центральної і Східної Європи. Науковцями [4] виявлено низку вагомих проблем забезпечення інноваційного розвитку економіки, серед них виокремлюються: недосконалість чинного законодавства щодо інновацій; несформованість єдиної інноваційної інфраструктури; великі податкові тягарі для малих підприємств; відсутність ефективної системи оподаткування та надання податкових пільг і преференцій венчурам; відсутність ефективних механізмів інвестування в інноваційну діяльність; низький рівень технологічної спроможності виробничих потужностей; недосконалість системи освіти; низький рівень фінансування діяльності науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та інститутів; сировинна експортна спеціалізація та домінування високотехнологічного імпорту.

Щодо дискусії з визначеного переліку проблем можна уточнити щодо наявності єдиної інноваційної інфраструктури, яка не є критичною, тому що кожний напрям інновацій є унікальним, мова може йти про швидку адаптацію наявної дослідницької інфраструктури до поставлених завдань інноваційного розвитку. Спорідненість недосконалості системи освіти з низьким рівнем фінансування наукової діяльності є найбільш загрозливим фактором гальмування змін у інноваційному процесі.

Наведений аналіз та результати емпіричних досліджень [4] підтвердили наявність впливу на забезпечення інноваційного розвитку економіки України

та країн Центрально-Східної Європи посилення військових факторів. Воєнний стан суттєво дестабілізував процеси інноваційного економічного розвитку країн. Запропоновано розробляти принципи мотивації формування економічної системи на новому інноваційному рівні.

У іншому дослідженні встановлено [4], що під час воєнного стану каталізатором інноваційного процесу має стати ІТ-галузь, яка в сучасних реаліях виявилася найбільш адаптованою в Україні. Це дозволило зробити висновок, що майбутнє економіки країни за цифровими трансформаціями з поступовою інтеграцією в розумну економіку, яка може бути основою інноваційного процесу.

Наближення України до вступу в ЄС має супроводжуватися значними зусиллями щодо виконання євроінтеграційних вимог. Фахівці НДІ ПрЗІР НАПрНУ вносять низку пропозицій для швидшого приведення чинного законодавства до міжнародно-правових стандартів і прагнення внести пропозиції для забезпечення умов для ефективного здійснення інноваційної діяльності, незважаючи на умови воєнного стану [5]. Здійснення інноваційної діяльності під час воєнного стану має першочергове значення для оновлення стану національної економіки та забезпечення її розвитку шляхом інновацій. При цьому невід'ємним фактором сталого інноваційного розвитку є ефективність впровадження інновацій та інноваційного процесу. Дослідження актуальних правових питань забезпечення доброчесності інноваційного процесу в умовах наближення України до членства в ЄС дозволило науковцям зробити висновок, що основними його чинниками є належне нормативно-правове забезпечення. Інноваційний процес повинен мати системний характер. Враховуючи динамічний характер інноваційного процесу, важливим фактором є належне його інформаційне забезпечення.

Позитивним щодо інтеграції є впровадження ЄС ініціатив 2023 року для розвитку науково-інноваційної співпраці ЄС з Україною [6]. Перспективним є те, що потрібно розглядати в інноваційному процесі міжнародну взаємодію з країнами не тільки Європи, але й Азії [8], які все швидше впроваджують

інновації, усуваючи технологічний розрив, який відділяє їх від компаній ЄС, що вплине на стимулювання компаній ЄС до швидких інноваційних перетворень, що як на пряму, так і дотично відзначиться на інноваційному процесі в Україні, в якому слід врахувати зміни в ЄС у переході до Нової промислової стратегії з наступними ініціативами щодо інноваційного процесу: «Інноваційний союз»; «Цифровий порядок денний для Європи»; «Інтегрована промислова політика в епоху глобалізації» та ін. [9].

Виконана оцінка рівня зацікавленості темою інноваційного процесу (англійською мовою) в країнах ЄС та Азії за останні 5 років з використанням пошукового ресурсу Google Trends [10] показала, що є незначний висхідний тренд в останній дворічний період на 15 серпня 2024 року. Серед країн – лідерів країни Африки, які межують у пошуковій активності з такими країнами Азії, як Філіппіни, Китай та Сінгапур. На 25 місті серед рейтингових 44 країн за цією темою запитів першою з ЄС є Данія з рівнем зацікавленості відносно лідера 12%. Все це може мати певну гіпотезу про те, що країни ЄС сприймають інноваційний процес як базову основу всієї своєї діяльності, як обов'язковий інструмент економіки і суспільного життя, тому не демонструють активної пошукової активності цієї теми.

Висновки. Розглянуті питання економіко-правового забезпечення розвитку інноваційного процесу в умовах викликів воєнного стану показали подвійний вплив останнього на розвиток інновацій. Для України перспективним є інтеграція не тільки до ЄС, але й інших країн світу щодо зацікавленості у прискоренні інноваційного процесу. Можна погодитися з іншими науковцями, що воєнний стан суттєво дестабілізував процеси інноваційного економічного розвитку країн, тому бажано розробляти принципи мотивації формування економічних систем на новому інноваційному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kovalenko, I., Bieliaieva, N., Pidkaminnyi, I., Khmurova, V., & Lohvynenko, Y. Implementation of innovations in Ukraine during martial state:

Implementación de innovaciones en Ucrania durante el estado marcial: Regulación legislativa. *Political Questions*. 2023. 41(79), С,61-77. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.04> URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20110>

2. Забуранна Л.В., Ярмоленко Ю.О. Державна підтримка інноваційного потенціалу бізнесу: механізм фінансування та стимул росту в умовах воєнного стану. *Журнал стратегічних економічних досліджень*, 2022. (3), С.44–53. URI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2022.3.4>

3. Внукова Н. М. Економіко-правове забезпечення синергії науково-технічної діяльності та інновацій для розвитку кластерів *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції, 23 лютого 2024 р. : тези допов. - Тернопіль: Вектор, 2024. - С.191-193. URI: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32207>

4. Бліхар, В., Пацула, О., Вінічук, М., Теслюк, Я., & Кащук, М. Економіко-правові аспекти забезпечення інноваційного розвитку економіки в умовах посилення впливу воєнних чинників: досвід України та країн Центральної і Східної Європи. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2024. 3(56), С.450–458. URI: <https://doi.org/10.55643/fcstp.3.56.2024.4396>

5. Золотова О., Іванова В., Симак Д., Кудінов О., Славута О. Економіка під час воєнного стану: проблеми й шляхи подолання кризи (український досвід). *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2023. № 3(50). С. 265–281. URI: <https://doi.org/10.55643/fcstp.3.50.2023.4076>

6. Подрез-Ряполова І.В. Правове забезпечення цілісності інноваційного процесу в умовах наближення України до членства в ЄС. *Право та інновації*. 2024. №1. С.44-50. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1\(45\)-6](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1(45)-6)

7. Європейська Комісія запустила три ініціативи на підтримку українських науковців та інноваторів URI: <https://eufordigital.eu/uk/european-commission-launches-three-initiatives-supporting-ukrainian-researchers-and-innovators/>

8. Security Industrial Policy - Action Plan for an innovative and competitive Security Industry URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0417>

9. General principles of EU industrial policy Fact Sheets on the European Union URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/61/general-principles-of-eu-industrial-policy>

10. Як користуватися сервісом Google Trends? URL: <https://adwservice.com.ua/uk/yak-korystuvatysya-servisom-google-trends>.

REFERENCES

1. Kovalenko, I., Bieliaieva, N., Pidkaminnyi, I., Khmurova, V., & Lohvynenko, Y. (2023). Implementation of innovations in Ukraine during martial state: Implementación de innovaciones en Ucrania durante el estado marcial: Regulación legislativa. *Political Questions*, 41(79), 61–77. <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4179.04> Retrieved from:

<https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/20110>

2. Zaburanna, L.V. & Yarmolenko, Yu.O. (2022). Derzhavna pidtrymka innovatsiinoho potentsialu biznesu: mekhanizm finansuvannia ta stymul rostu v umovakh voiennoho stanu. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen*, 3, 44–53. Retrieved from: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2022.3.4>[in Ukrainian]

3. Vnukova, N. M. (2024). Ekonomiko-pravove zabezpechennia synerhii naukovo-tekhnichnoi diialnosti ta innovatsii dlia rozvytku klasteriv *Pravova paradyhma vidnovlennia Ukrainy: problemy ta perspektyvy: materialy KhIV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 191–193). Ternopil: Vektor. Retrieved from: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/32207> [in Ukrainian]

4. Blikhar, V., Patsula, O., Vinichuk, M., Tesliuk, Ya., & Kashchuk, M. (2024). Ekonomiko-pravovi aspekty zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku ekonomiky v umovakh posylennia vplyvu voiennykh chynnykiv: dosvid Ukrainy ta krain Tsentralnoi i Skhidnoi Yevropy. *Financial and Credit Activity Problems of*

Theory and Practice, 3(56), 450–458. Retrieved from: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4396> [in Ukrainian]

5. Zolotova O., Ivanova V., Symak D., Kudinov O., Slavuta O. (2023). Economy during martial law: problems and ways to overcome the crisis (Ukrainian experience). *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, 3(50), 265–281. Retrieved from: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4076> [in Ukrainian]

6. Podrez-Riapolova, I. V. (2024). Legal assurance of the integrity of the innovation process in the conditions of Ukraine's approach to EU membership. *Pravo ta innovatsii*, 1, 44-50. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1\(45\)-6](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1(45)-6) [in Ukrainian]

7. The European Commission launched three initiatives to support Ukrainian scientists and innovators. Retrieved from: <https://eufordigital.eu/uk/european-commission-launches-three-initiatives-supporting-ukrainian-researchers-and-innovators/> [in Ukrainian]

8. Security Industrial Policy - Action Plan for an innovative and competitive Security Industry Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52012DC0417>

9. General principles of EU industrial policy Fact Sheets on the European Union. Retrieved from: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/61/general-principles-of-eu-industrial-policy>

10. How to use the Google Trends service? Retrieved from: <https://adwservice.com.ua/uk/yak-korystuvatysya-servisom-google-trends> [in Ukrainian].

Давидюк Олександр Миколайович

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, старший
науковий співробітник Науково-дослідного інституту правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України, адвокат
ORCID 0000-0002-6699-0903*

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ФОРМ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПРИКЛАДІ ПРАВА ЄС

Роботу присвячено дослідженню стану правового забезпечення договірних форм трансферу в межах права Європейського Союзу та України. Аналізуються нормативні конструкції, засоби і прийоми за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин пов'язаних із договірним забезпеченням трансферу технологій. Досліджуються основні нормативні підходи до фіксації регуляторних прийомів договірних форм трансферу технологій у праві Європейського Союзу. Сформовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання договірної забезпечення трансферу технологій в межах законодавства України.

Ключові слова: договірне забезпечення трансферу технологій, технологія, правове регулювання обігу технологій, трансфер технологій, інновації, інноваційна діяльність.

Davydiuk Oleksandr

*PhD, Assistant Professor of the Economic Law Department of Yaroslav Mudryi
National Law University, Senior Researcher of the Scientific and Research Institute
of Providing Legal Framework for the Innovative Development of NALS of Ukraine,
Advocate*

ORCID 0000-0002-6699-0903

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF

CONTRACTUAL FORMS OF TECHNOLOGY TRANSFER AS AN EXAMPLE OF EU LAW

The work is devoted to researching the state of legal support of contractual forms of transfer within the law of the European Union and Ukraine. Regulatory constructions, means and techniques are analyzed with the help of legal regulation of social relations related to the contractual provision of technology transfer. The main regulatory approaches to fixing regulatory methods of contractual forms of technology transfer in the law of the European Union are studied. Proposals have been made to improve the legal regulation of contractual provision of technology transfer within the framework of Ukrainian legislation.

Keywords: contractual provision of technology transfer, technology, legal regulation of technology circulation, technology transfer, innovation, innovative activity.

В основі економічного розвитку Європейського Союзу лежить масовий обмін інноваціями і технологіями. Запорукою сталого зростання, було визначено стабільний рівень реальних операцій щодо передачі прав на технології та інновації з їх подальшою реалізацією в межах виробничого сектору відповідних економічних систем. Для реалізації цієї мети, протягом тривалого періоду часу інституції Європейського Союзу створювали всі можливі і необхідні передумови для інтенсифікації процесу передачі технологій та інновацій. Більшість існуючих форм такої передачі, була віднесена до приватноправової сфери де регулювання суспільних відносин пов'язаних із передачею прав на технології, мають бути врегульовані за допомогою договірних механізмів.

Оголошений Україною шлях до уніфікації національних нормативних актів із положеннями права Європейського Союзу, покладає на нашу державу обов'язок щодо проведення порівняльного аналізу регуляторних механізмів та подальшого внесення змін до національної правової системи з метою їх уніфікації [1]. Основним завданням юридичної науки при цьому, є формування пропозицій щодо напрямів, способів і прийомів такої уніфікації.

Системний аналіз основних нормативних актів права Європейського Союзу, дозволяє встановити, що в цій системі відсутні спеціальні нормативні

акти, присвячені тематиці договірному забезпеченню певних форм трансферу технологій. Замість них існує ціла низка міжнародних угод які носять рекомендаційний характер і на основі яких формується другий (залежний) рівень правового регулювання суспільних відносин в межах національних правових систем країн Європейського Союзу. Серед такого роду рекомендаційних документів, найпомітніше місце займає Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (угода «ТРИПС»), прийнята в межах Світової Організації Торгівлі від 15 квітня 1994 р. [2] Системний аналіз положень цієї угоди, дозволяє сформувавши перелік різновидів договорів, що призначені для забезпечення трансферу технологій, і які можуть бути застосовані в межах ЄС:

- (а) Ліцензійний договір на передачу прав на об'єкти авторського права;
- (б) Ліцензійний договір на передачу прав на комп'ютерні програми;
- (в) Ліцензійний договір на передачу прав на промислові зразки;
- (г) Ліцензійний договір на передачу прав на патенти;
- (д) Ліцензійний договір на передачу прав на топологію інтегральних мікросхем;
- (е) Договір на прокат об'єктів авторського права;
- (є) Договір оренди комп'ютерних програм;
- (ж) Договір про відчуження корпоративних прав відносно суб'єкта господарювання в межах цілісного майнового комплексу якого реалізовано технологію;
- (з) Договір про відчуження прав власності на суб'єкта господарювання в межах цілісного майнового комплексу якого реалізовано технологію.

В ході функціонування Конференції Організації Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку («UNCTAD»), було сформовано більш розширений перелік договірних форм трансферу технологій [3]. А саме:

- (а) Договір про технологічну співпрацю;
- (б) Договір про промислову співпрацю;
- (в) Договір на виконання інжинірингових робіт;
- (г) Договір на виконання шеф - монтажних робіт;
- (д) Договір про надання консультативних послуг;
- (е) Договір про надання управлінських послуг;
- (є) Договір на проведення технічної експертизи;
- (ж) Договір на виконання робіт із формування техніко-економічного обґрунтування;
- (з) Договір на передачу "ноу - хау";
- (и) Договір купівлі - продажу прав на

об'єкти промислової власності; (і) Ліцензійний договір на передачу прав на об'єкти промислової власності.

В праві ЄС також існують нормативні акти сформовані Організацією економічного співробітництва та розвитку («ОЕСР»). Так, в 2018 році, було сформовано рекомендації «ОЕСР» щодо формування, обігу та використання інновацій – Довідники Фраскатті – Керівництво Осло [4]. В них наведено класифікацію договірних форм трансферу технологій, залежно від підстави їх виникнення.

Системний аналіз наведених нормативних документів, дозволяє встановити, що основним технічним прийомом, який використовується для визначення регуляторних способів впливу в праві Європейського Союзу на договірне забезпечення трансферу технологій, є ідентифікація переліку (типів) договорів, що можуть бути використані учасниками відносин для подальшого їх укладання. В той же час, в межах національного законодавства України використовується інший регуляторний підхід. Так, положеннями ст. 19 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», не визначається ні орієнтовний ні загальний перелік тих договорів, які можуть бути використані учасниками відносин у сфері трансферу технологій [5]. Цей нормативний документ передбачає лише загальний перелік істотних умов, яким має відповідати той договір, який учасники трансферу технологій обрали самостійно. При цьому, їх вибір обмежений не формами договірного забезпечення, а змістом такого договору. Питання ефективності кожного із наведених прийомів є і залишатиметься дискусійним. Проте, держава Україна, прийняла на себе зобов'язання уніфікувати свої нормативне регулювання із вимогами права Європейського Союзу. Через це, в межах положень Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», потрібно і доцільно зафіксувати той перелік договірних форм забезпечення трансферу технологій, який було сформовано в межах угоди «ТРИПС» та Довідників Фраскатті – «Керівництво Осло». Фіксація такого переліку, дозволить забезпечити достатній рівень уніфікації та узгодження національної

правової системи України та права Європейського Союзу та виконати прийняті нашою державою міжнародні зобов'язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р., № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2>
2. TRIPS — Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. WTO. 1994/ https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm
3. DRAFT INTERNATIONAL CODE OF CONDUCT ON THE TRANSFER OF TECHNOLOGY. Report and notes by experts on the outstanding issues. Compiled by the UNCTAD secretariat. TD/CODE TOT/52 5 August 1988. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/50095?ln=ru>
4. The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oslo-manual-2018_9789264304604-en?itemId=/content/component/9789264304604-5-en&csp_=967ec84ec28355c72cb989df2ed4048e&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter#section-d1e2088. <https://doi.org/10.1787/24132764>
5. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р., № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>

REFERENCES

1. On the ratification of the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand: Law of Ukraine, No. 1678-VII (2014, September 16). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2> [in Ukrainian].
2. TRIPS — Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights. WTO. 1994. Retrieved from: https://www.wto.org/english/tratop_e/trips_e/trips_e.htm

3. Draft international code of conduct on the transfer of technology. Report and notes by experts on the outstanding issues. Compiled by the UNCTAD secretariat. TD/CODE TOT/52 5 August 1988. Retrieved from: <https://digitallibrary.un.org/record/50095?ln=ru>

4. The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities. Retrieved from: https://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oslo-manual-2018_9789264304604-en?itemId=/content/component/9789264304604-5-en&_csp_=967ec84ec28355c72cb989df2ed4048e&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter#section-d1e2088. <https://doi.org/10.1787/24132764>

5. On state regulation of activities in the field of technology transfer: Law of Ukraine, No. 143-V (2006, September 14). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text> [in Ukrainian].

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку
діяльність ветеранів війни

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами I-го круглого столу
(м. Харків, 31 травня 2024 року)

Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Обл.-вид. арк. 5,95

Видавець – Науково-дослідний інститут правового забезпечення
інноваційного розвитку Національної академії правових наук України,
61002, м. Харків, вул. Чернишевська, 80

Тел. +38 (057) 700-06-64

Сайт: ndipzir.org.ua

E-mail: ndipzir@gmail.com